

Expertisecentrum Kinderopvang Ontmoeting van wetenschap en praktijk

JAAROVERZICHT 2022

- Diversiteit en inclusie
- Groepsdynamica
- Positieve gedragsondersteuning
- Landelijk beeld PiB

Expertisecentrum
Kinderopvang
Pedagogische kwaliteit

Inhoudsopgave

Inleiding en leeswijzer	3
Werkwijze van het Expertisecentrum Kinderopvang	6
Pedagogische kwaliteit in vier pijlers	8
HOOFDSTUK 1	
Diversiteit en inclusie	10
THEORETISCH KADER	12
PRAKTIJKVOORBEELD - De peutergroep als diverse minimaatschappij	16
WETENSCHAPPELIJKE INZICHTEN	20
HOOFDSTUK 2	
Groepsdynamica	22
THEORETISCH KADER	24
PRAKTIJKVOORBEELD - Groepsafspraken op de BSO	28
WETENSCHAPPELIJKE INZICHTEN	32
HOOFDSTUK 3	
Positieve gedragsondersteuning	34
THEORETISCH KADER	36
PRAKTIJKVOORBEELD - Een jaar lang vriendelijkheid	42
PRAKTIJKVOORBEELD - De Vreedzame school in een peutergroep	48
WETENSCHAPPELIJKE INZICHTEN	54
HOOFDSTUK 4	
Pedagogische praktijk in Beeld (PiB)	56
Vooruitblik 2023	63
Colofon	64

Inleiding

In de kinderopvang moeten kinderen zich veilig voelen en de ruimte krijgen om zich te ontwikkelen. Kinderopvang draagt zo bij aan een goede start voor kinderen in het basisonderwijs en de samenleving.

Structurele en onafhankelijke ontwikkeling en borging van kennis op het gebied van pedagogische kwaliteit is noodzakelijk voor goede kinderopvang. Het Expertisecentrum Kinderopvang ontwikkelt samen met en voor de branche de pedagogische kennisbasis; dat wat elke professional zou moeten weten. Daarmee draagt het Expertisecentrum bij aan de professionalisering van de pedagogisch professionals, pedagogisch medewerkers, pedagogisch coaches/beleidsmedewerkers en gastouders.

In 2022 is de kennisbasis uitgebreid met drie nieuwe onderwerpen: diversiteit en inclusie, positieve gedragsondersteuning en groepsdynamica. Alle nieuwe wetenschappelijke bronnen en bijbehorende praktijkvoorbeelden zijn beschikbaar gemaakt in de digitale bibliotheek. De tools, de praktische handvatten waarmee pedagogisch coaches direct aan de slag kunnen in hun organisatie, zijn deels afgeschermd achter een slotje. Die zijn alleen toegankelijk voor organisaties die bijdragen aan de bekostiging van het Expertisecentrum. De digitale bibliotheek is uitgebreid met een overzicht van lopend en recent afgerond relevant wetenschappelijk onderzoek.

De ontwikkelde kennis is ook actief aangeboden door middel van webinars, pedagogisch practica en het landelijke congres. En ook door middel van het Kennisspel, waar in november ruim 1500 pedagogisch professionals aan hebben deelgenomen.

Veel plezier met het toepassen van alle inzichten in de eigen praktijk!

Yvette Vervoort,
directeur Expertisecentrum Kinderopvang

LEESWIJZER

Elk theoretisch kader is gebaseerd op wetenschappelijke bronnen en praktijkervaringen. De vertaling naar de praktijk is geïllustreerd met praktijkvoorbeelden en door quotes van deelnemers aan de ontwikkelteams die hun meest opvallende wetenschappelijke inzichten benoemen.

THEORETISCH
KADER

PRAKTIJK-
VOORBEELDEN

WETENSCHAPPELIJKE
INZICHTEN

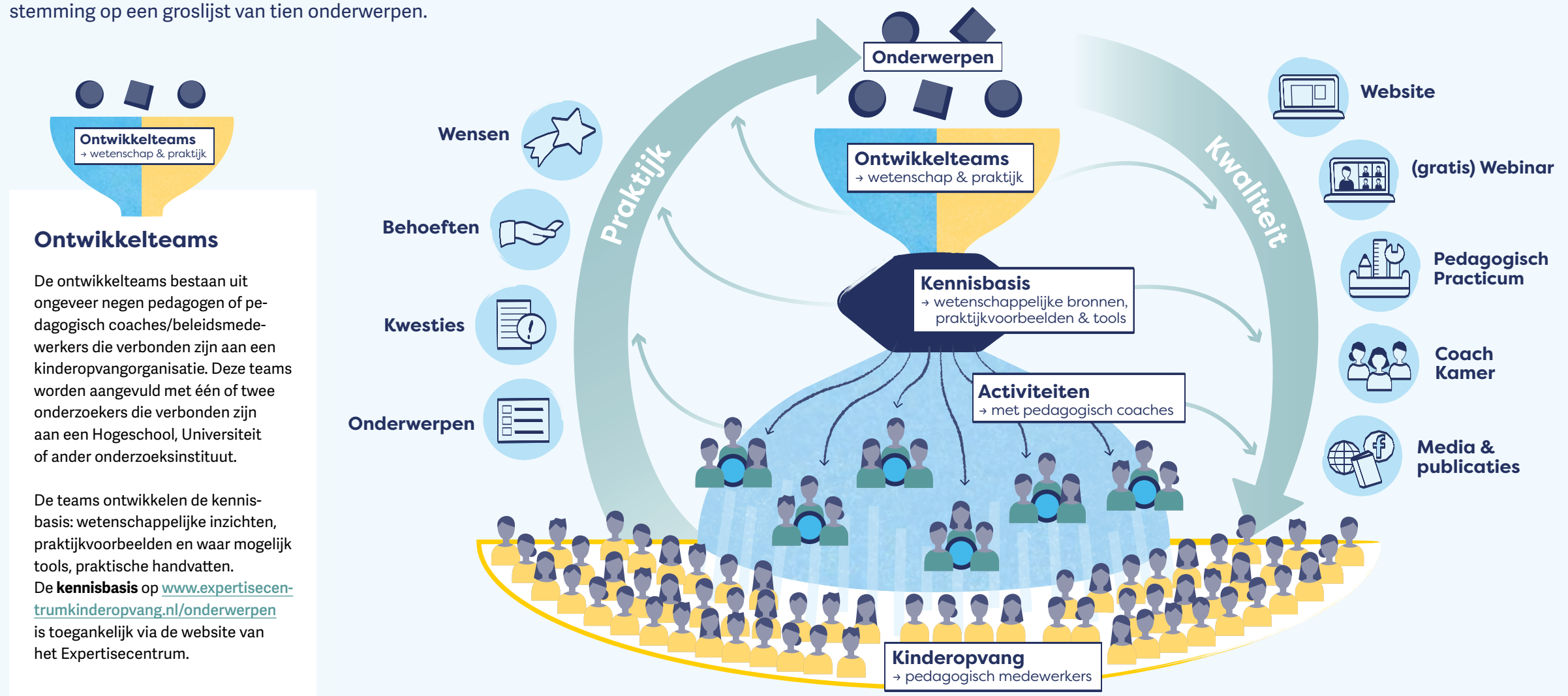
Werkwijze van het Expertisecentrum

Het Expertisecentrum Kinderopvang brengt wetenschap en praktijk bij elkaar in ontwikkelteams om samen de pedagogische kennisbasis te formuleren, dat wat elke professional moet weten.

De ontwikkelteams gaan voor een specifiek onderwerp aan de slag met het verzamelen en analyseren van bestaande informatie, wetenschappelijke inzichten en praktijkervaringen. De sector zelf draagt onderwerpen aan voor de ontwikkelteams. Dit gebeurt elk jaar door middel van een online stemming op een groslijst van tien onderwerpen.

Continu proces van kennisontwikkeling

De grote uitdaging is om de ontwikkelde kennis onder de pedagogisch coaches te verspreiden. Daartoe worden per onderwerp verschillende middelen ingezet: webinars, de presentatie van de kennisbasis; pedagogisch practicum, aan de slag met een tool, een coachkamer; super-/intervisie van pedagogisch coaches en een jaarlijks landelijk congres.

Ontwikkelteams

De ontwikkelteams bestaan uit ongeveer negen pedagogen of pedagogisch coaches/beleidsmedewerkers die verbonden zijn aan een kinderopvangorganisatie. Deze teams worden aangevuld met één of twee onderzoekers die verbonden zijn aan een Hogeschool, Universiteit of ander onderzoeksinstituut.

De teams ontwikkelen de kennisbasis: wetenschappelijke inzichten, praktijkvoorbeelden en waar mogelijk tools, praktische handvatten.

De kennisbasis op www.expertisecentrumkinderopvang.nl/onderwerpen is toegankelijk via de website van het Expertisecentrum.

Pedagogische kwaliteit in vier pijlers

Kinderopvang van een hoge pedagogische kwaliteit draagt bij aan de ontwikkeling van kinderen en daarmee aan hun voorbereiding op deelname aan de maatschappij. Maar wat bedoelen we eigenlijk met pedagogische kwaliteit?

Die vraag stelden we begin 2020 toen we als Expertisecentrum Kinderopvang net van start waren gegaan. In dit jaaroverzicht een verkorte weergave van het antwoord. Op de website is de volledige tekst te vinden.

Het Expertisecentrum gebruikt de volgende definitie voor pedagogische kwaliteit:

DEFINITIE

De pedagogisch professional zet de omgeving, het programma en activiteiten-aanbod, haar interactievaardigheden en haar samenwerking met ouders beredeneerd in met als doel om het welbevinden, de betrokkenheid en de brede ontwikkeling van kinderen te bevorderen.

De pedagogisch professional gaat kindvolgend en systematisch te werk. In het aanbod ligt de nadruk op spel en exploratie, met veel mogelijkheden voor interactie. Daarbij zoekt de pedagogisch professional samenwerking en afstemming met ouders en eventuele andere partijen. Zo wordt een doorgaande lijn gecreëerd in het pedagogisch handelen en de ontwikkeling van het kind. Alle pedagogisch professionals binnen een team hanteren dezelfde pedagogische uitgangspunten en zitten op één lijn in het handelen.

Pedagogische kwaliteit in vier pijlers

Het Expertisecentrum Kinderopvang onderscheidt vier pijlers die de pedagogisch professional inzet om vorm te geven aan de pedagogische kwaliteit.

PIJLER 1

DE OMGEVING: RUIMTE, INRICHTING EN MATERIALEN

De binnen- en buitenruimte, de inrichting en de gebruikte materialen dragen bij aan een gevoel van veiligheid en geborgenheid en bevorderen de brede ontwikkeling van kinderen.

PIJLER 2

HET PROGRAMMA EN ACTIVITEITENAANBOD

Een stabiel – en indien nodig voor de behoeften van de kinderen ook flexibel gehanteerd – programma en een zoveel mogelijk vaste bezetting van pedagogisch professionals en groepsgenootjes zorgen voor herkenbaarheid en voorspelbaarheid, en daarmee voor een gevoel van veiligheid bij de kinderen. In de groep heerst een positieve sfeer. Het activiteiten-aanbod is gevarieerd en gebalanceerd qua ontwikkelingsdomeinen. Ook is het leeftijds-/ ontwikkelingsadequaat, betekenisvol, passend bij de interesse en belevingswereld van de kinderen en nodigt het uit tot spelen, verkennen, ontdekken en experimenteren. Op maat worden er gerichte, goed ondersteunde en begeleide (spel)activiteiten aangeboden die bijdragen aan de ontwikkeling van de kinderen.

PIJLER 3

DE INTERACTIEVAARDIGHEDEN

De interactievaardigheden van pedagogisch professionals zijn van grote invloed op de brede ontwikkeling van kinderen. Onder interactievaardigheden verstaan we:

- **Sensitieve responsiviteit:** de pedagogisch professional heeft oog voor de signalen van het kind, weet deze goed te interpreteren en hier adequaat op te reageren.
- **Respect voor de autonomie:** de pedagogisch professional stimuleert kinderen, passend bij hun ontwikkelingsniveau, om zo veel mogelijk zelf te doen, zelf te proberen en zelf op te lossen en respecteert hun eigen oplossingen en ideeën.
- **Structureren en grenzen stellen:** de pedagogisch professional structureert situaties, activiteiten en taken zo dat kinderen deze kunnen overzien en stelt voldoende en duidelijke grenzen.

- **Praten en uitleggen:** de pedagogisch professional praat niet alleen regelmatig met de kinderen, maar stemt inhoud en timing daarbij af op de toestand, de aandacht en het begripsniveau van het kind.
- **Ontwikkelingsstimulering:** de pedagogisch professional stimuleert bewust de motorische, cognitieve en taalontwikkeling en creativiteit van de kinderen.
- **Begeleiden van interacties van kinderen:** de pedagogisch professional begeleidt onderlinge interacties tussen kinderen door de aandacht van kinderen op elkaar te richten en door situaties te creëren waarin positief contact tussen kinderen wordt uitgelokt.

PIJLER 4

SAMENWERKEN MET OUDERS

Pedagogisch professionals werken actief aan een vertrouwensband met ouders door open en transparant te communiceren op een zodanige manier dat ouders zich prettig en welkom voelen. Tussen pedagogisch professionals en ouders is sprake van tweerichtingsverkeer in de informatie-uitwisseling over het welbevinden, de ontwikkeling en leefwereld van het kind, thuis en op de groep. Pedagogisch professionals zien ouders als de experts van hun kind en proberen zoveel mogelijk afstemming te vinden tussen het handelen thuis en op de groep, zodat er voor het kind een doorgaande lijn in het pedagogisch klimaat ontstaat. Ouders worden actief bevraagd op hun visie op de pedagogische kwaliteit en gang van zaken op de groep.

**Meer weten over de vier pijlers
van pedagogische kwaliteit?
Kijk op onze website!**

[www.expertisecentrumkinderopvang.nl/onderwerpen/
pedagogische-kwaliteit](http://www.expertisecentrumkinderopvang.nl/onderwerpen/pedagogische-kwaliteit)

HOOFDSTUK 1

Diversiteit en inclusie

Aandacht voor diversiteit en inclusie draagt bij aan de ontwikkeling van kinderen. Basisvoorwaarde voor welbevinden en betrokkenheid is een veilige sfeer in de groep. Een sfeer waarin elk kind en elk gezin zich 'thuis' voelt. Het gevoel dat je er als kind mag zijn en ertoe doet.

Binnen de context van diversiteit vraagt zo'n veilige sfeer om een open houding van de professionals, de bereidheid te werken vanuit sociale betrokkenheid met de groep en kritische reflectie op het werk in de groep.

THEORETISCH KADER EN DEFINITIE

De groep is voor de kinderen een unieke oefenplaats vol diversiteit in de breedste zin van het woord. Hoe kun je hier vanuit de praktijk van de kinderopvang handen en voeten aan geven?

DEFINITIE

Het oog hebben voor diversiteit en het werken aan (sociale) inclusie gaat in de kinderopvang om het scheppen van een positief en veilig klimaat. Daarbij ligt het perspectief op kinderen als individu en als lid van de groep of gemeenschap. Professionals erkennen, waarderen, accepteren en vieren verschillen in de ruimste zin van het woord. Hierbij krijgen alle kinderen ruimte, inspraak en de kans om zichzelf te zijn en mee te doen. Daardoor bevorderen en borgen professionals het welbevinden, de betrokkenheid en de brede ontwikkeling van kinderen.

Diversiteit en inclusie in praktijk

Om diversiteit en inclusie in de praktijk handen en voeten te geven, zijn zowel organisatorische als pedagogische aspecten van belang.

Allereerst de organisatorische aspecten:

- aandacht voor waarden binnen een gedeelde visie;
- werken aan professionele competenties;
- interprofessionele samenwerking.

Aandacht voor waarden binnen een gedeelde visie

Met het oog op diversiteit is het belangrijk een gevarieerd en kwalitatief goed kinderopvang-aanbod te hebben. Zo kom je tegemoet aan de verschillende voorkeuren en (socialisatie)-doelen van ouders. Garandeer ook een gedeelde kern van waarden, normen en kennis van de wereld.

Randvoorwaarde voor diversiteit en inclusie is de dialoog met elkaar. Zorg daarom voor een gedeelde visie op diversiteit en inclusie, met inspraak van professionals uit alle lagen van de organisatie. Wat betekent dit voor onze organisatie, onze groepen en onze kinderen en hun gemeenschappen? Hoe dragen we dit uit, en hoe dragen we dit over op kinderen en ouders? Pedagogisch professionals kunnen aan deze dialoog bijdragen vanuit hun praktijkervaringen met kinderen en ouders.

Werken aan professionele competenties

Basisvoorwaarde voor (sociale) inclusie is een positieve sfeer. Een sfeer waarin elk kind het gevoel heeft er te mogen zijn, en waarin elk gezin zich 'thuis' kan voelen. Hiervoor zijn professionals nodig die in staat zijn om elk kind adequaat te observeren, om met verschillen tussen kinderen om te gaan, om met iedere ouder in gesprek te gaan en om professioneel te reflecteren.

Interprofessionele samenwerking

Voor de kwaliteit van de begeleiding van kinderen en ouders met een bijzondere ondersteuningsbehoefte is interdisciplinaire samenwerking tussen professionals in jeugdhulp en kinderopvang belangrijk. Een 'maatwerkpaak' (vroeg ingrijpen en kijken naar het kind in zijn verschillende contexten) voorkomt dat kinderen een etiket krijgen.

Interprofessionele samenwerking tussen kinderopvang, basisonderwijs en zorg kan ook bijdragen aan het ontwikkelen van een inclusieve speelleeromgeving. Dat is een omgeving waarin ieder kind kan participeren en zich optimaal kan ontwikkelen. Professionals in kinderopvang, onderwijs en zorg kunnen veel van elkaar leren en samen werken aan een gedeelde visie op de ontwikkeling en ondersteuning van kinderen. Dit helpt om beter om te gaan met de verschillen tussen kinderen.

Om de professionals op de werkvloer te ondersteunen, is het belangrijk dat er deskundigen (coaches) zijn die hen leren omgaan met diversiteit. Uit onderzoek blijkt dat de mate waarin dat leidt tot beter omgaan met verschillen en tot minder doorverwijzingen bescheiden is, maar zeker niet verwaarloosbaar.

Pedagogische aspecten

Niet alleen organisatorische aspecten zijn van belang. Ook pedagogische aspecten zijn heel belangrijk. Onderstaande drie pedagogische aspecten geven diversiteit en inclusie ook handen en voeten in de praktijk:

- samenwerking met ouders;
- werken aan identiteitsvorming (individuele - en groepsidentiteit);
- kindparticipatie.

Samenwerken met ouders

Pedagogisch professionals [werken samen met ouders](#) om de leefwereld thuis en op de groep te verbinden. Dit is ter ondersteuning van het welbevinden en de ontwikkeling van het kind. De vorm van een 'pedagogisch partnerschap' tussen kinderopvang en ouders wordt vaak genoemd als ideaaltype van die samenwerking.

Een pedagogisch partnerschap vraagt wel voortdurende aandacht. Ouders vormen namelijk geen homogene groep. Zij hebben verschillende belangen en posities, verschillende sociale en etnische achtergronden, verschillende opvoedings- en communicatiestijlen. Inspelen op de diversiteit die recht doet aan ouders en die rekening houdt met de (on)mogelijkheden van het kindcentrum is een uitdaging waaraan pedagogisch medewerkers elke dag vorm geven. In een context van diversiteit kan taal een barrière zijn, maar ook verschillen in opvattingen over opvoeding.

Werken aan identiteitsvorming

Belangrijke aspecten bij het uitwerken van een visie op diversiteit en inclusie en identiteitsvorming in kindercentra zijn:

- **Een gemeenschapsoriëntatie** waarbij de groep kinderen en het kindcentrum (en eventueel de school of andere samenwerkingspartners) als één continue democratische ruimte wordt gezien. Dit vraagt om afstemming met de omgeving, zichtbaarheid in de wijk en communicatie;
- **Een herkenbare identiteit door:**
 - het spreken van 'eenduidige' taal en het gebruik van dezelfde symbolen in het kindcentrum en daarbuiten. Bijvoorbeeld: elke groep een naam en herkenbaar symbool; elk kind een herkenbare eigen 'plek' op de groep binnen handbereik (mandje, lade, naam-bekers);
 - materialen waarin de verschillende kinderen zich kunnen herkennen. Denk aan boeken, poppen, spelvormen, foto's, thema-hoeken;

- **Sociale identiteitsvorming:** in gesprek gaan met kinderen en de dialoog tussen kinderen bevorderen, aandacht voor verschillen van meningen en conflicthantering (zoals afspraken rondom 'stop, hou op'; vaste aanpak voor conflicthantering);
- **Bevorderen van eigenaarschap en verantwoordelijkheden vanaf jonge leeftijd:** zoals samen taken uitvoeren; deelname aan activiteiten in de wijk, etc.;
- **Meebewegen met ontwikkelingen in de samenleving:** aansluiten bij actuele thema's (bespreek nu bijvoorbeeld de oorlog in Oekraïne, maar ook klimaat/milieu/opruimen, gelijke kansen/eerlijk delen/om de beurt, verschillende gezins- of opgroevormen, verschillen in uiterlijk/meningen, media- en schermgebruik – dit alles natuurlijk in overeenstemming met de zich ontwikkelende capaciteiten van kinderen).

Door hier in het kindercentrum aandacht aan te besteden, kunnen kinderen oefenen in een zinvolle en betekenisvolle context.

Kinderparticipatie

Het creëren van gelijke ontwikkelingskansen voor alle kinderen, in al hun diversiteit, betekent dat ieder kind op een gelijkwaardige manier de ruimte en de kans krijgt om te participeren. Participeren bevordert hun welbevinden, betrokkenheid en de kwaliteit van sociale interacties onderling. Bij kindparticipatie zijn keuzevrijheid en inspraak belangrijke aspecten. Alle kinderen moeten hun stem kunnen laten horen.

Voor kindparticipatie is een visie nodig op het kind als actief deelnemer aan het eigen ontwikkelingsproces en aan de groep of omgeving. Dit vraagt om verankering in het pedagogisch beleid en uitwerking in het pedagogisch werkplan. Denk hierbij niet alleen aan kinderspraak via een kinderraad, ideeënbus of muurkrant, of via ouders of mentor (dus indirect). Maar juist ook aan een gestandaardiseerde vorm van directe kindparticipatie: voer regelmatig, op vaste momenten in het jaar, speciale gesprekken met kinderen. Wat vinden ze wel of niet leuk? Welke ideeën hebben ze voor hun kindcentrum?

*'Diversiteit en inclusie zijn termen die vaak in één adem worden genoemd. De eerste uitdaging van het ontwikkelteam was om helder te krijgen wat we precies bedoelen met die beide termen. We hebben de termen als het ware uit elkaar getrokken: **Diversiteit is er op de groep, in meer of mindere mate en daar moet je oog voor hebben. Inclusie gaat over de manier waarop je omgaat met die diversiteit, je werkt aan inclusie, een werkwoord dus.'***

Christel Eijkholt • onderzoeker ontwikkelteam diversiteit en inclusie

De peutergroep als diverse minimaatschappij

ORGANISATIE Peuter en Co

LOCATIE Ibn i Sina, Rotterdam

WERKT MET Horizontale groepen

PEUTEROPVANG EN VOORSCHOOLSE EDUCATIE 4 groepen

Het was de professionals op deze locatie opgevallen dat er in boeken, afbeeldingen en materialen vaak bepaalde stereotypingen te zien zijn. Het team wilde meer diversiteit in de omgeving, met als doel meer (h)erkenning voor iedere peuter, waardoor het ook makkelijker wordt om verschillen bespreekbaar te maken. In dit voorbeeld wordt beschreven welk proces dit team heeft doorlopen.

Van wens naar reflectie

Op onze locatie bestond al langer de wens om de omgeving meer inclusief te maken, voor iedere peuter. Het was de professionals namelijk opgevallen dat er in boeken, afbeeldingen en materialen vaak bepaalde stereotypingen te zien zijn. Bijvoorbeeld een papa, een mama en twee kinderen, een jongetje en een meisje. Er miste letterlijk diversiteit.

De professionals wilden meer diversiteit in de omgeving, met als doel meer (h)erkenning voor iedere peuter. Op een manier waardoor de diversiteit, onder meer de verschillende culturen, duidelijk zichtbaar is en uitnodigt tot ontdekken en nieuwsgierig zijn. Door de herkenbaarheid creëren zij een veilige omgeving voor de kinderen. En door die grotere diversiteit wordt het ook makkelijker om verschillen bespreekbaar te maken. Het uitgangspunt daarbij is gelijkwaardigheid; een meisje kan bijvoorbeeld net zo goed 'brandweer' zijn als een jongen.

Reflectiebijeenkomsten

Om de wens voor een inclusieve omgeving te verwezenlijken hadden deze collega's een klein zetje nodig. Dat zetje werd gegeven door de reflectiebijeenkomsten die aan ons 'pedagogisch-educatief curriculum' zijn verbonden. Het doel van ons pedagogisch-educatief curriculum is om het eigen handelen doelbewust en doordacht vorm te geven. Op die manier realiseren we dat het beleid gaat leven en niet alleen op papier staat. Het curriculum besteedt ook aandacht aan het oog hebben voor diversiteit, waarden en normen.

Ter voorbereiding op een reflectiebijeenkomst lezen de pedagogisch medewerkers de inhoud van het curriculum en een aantal inspirerende artikelen. Daarin is aandacht voor de basis – daarmee bedoelen we het belang van diversiteit en inclusie voor de ontwikkeling van kinderen. De pedagogisch coaches begeleiden de reflectiebijeenkomsten. We beginnen altijd met een korte inhoudelijke bespreking en daarna gaan we in kleinere groepjes aan het werk met reflectievragen over het onderwerp. Wat doe je al, wat gaat er goed, waar zou je aan willen werken en wat heb je ervoor nodig om hiermee aan de slag te kunnen? We stimuleren de pedagogisch medewerkers om een eerste stap te zetten. Het liefst een kleine stap, waar ze bij wijze van spreken de volgende dag al mee aan de slag kunnen.

Van reflectie naar actie

Tijdens de reflectiebijeenkomst hebben de collega's met elkaar besproken hoe divers hun ruimte, inrichting en materialen zijn. Herkent iedere peuter zich in de omgeving? Voor de collega's op locatie Ibn i Sina was dit het laatste zetje om letterlijk meer ruimte te geven aan de verschillende achtergronden van de peuters. Op die manier kunnen ze de kinderen meenemen in het opgroeien in een diverse maatschappij.

Er kwamen gesprekken met de pedagogisch coach waarin de eerste stappen zijn besproken en er is een plan gemaakt. De collega's hebben toen verschillende acties ingezet:

- Ze zijn in gesprek gegaan met ouders om te ontdekken wat er belangrijk is in hun (t)huis.
- De omgeving en materialen zijn onder de loep genomen. Hoe inclusief zijn de materialen eigenlijk? Bij de duplopoppetjes bijvoorbeeld: Is de dokter een witte man of kan dit ook een vrouw van kleur zijn?
- De boeken in de leeshoek zijn met zorg verzameld: er zijn fotoboeken over verschillende landen, over het omgaan met jezelf en met elkaar, over gezinnen in allerlei samenstellingen, maar ook over Lotje die in een rolstoel zit en graag mee wil doen.
- Krijtjes zijn er nu in verschillende tinten, zodat iedere peuter zichzelf kan tekenen.

Het resultaat is een omgeving die warm en aantrekkelijk is, en die meteen een beeld geeft van de verschillende (culturele) achtergronden van de kinderen!

Reacties van ouders en kinderen

Het educatief partnerschap met ouders is door dit proces versterkt, omdat er interesse wordt getoond in de leefomgeving van ieder gezin en dat ook op waarde wordt geschat. Bijvoorbeeld door het vragen om bepaalde materialen die de diversiteit vanuit de verschillende families zichtbaar maken op de groep. Deze materialen hoeven geen geld te kosten, denk bijvoorbeeld aan lege verpakkingen van etenswaren.

Bij de peuters zie je verschillende reacties. Sommige peuters wijzen naar de vlaggetjes en benoemen het land waar zij familie hebben wonen en/of weleens naartoe gaan op vakantie. In de huishoek vinden gesprekjes plaats over de verschillende soorten servies in combinatie met het maken van verschillende gerechten. De boeken nodigen vooral uit tot nadenken buiten het hier en nu en het opgroeien in een diverse maatschappij. Met boeken over verschillende families, maar ook een aanzet tot het doorbreken van genderstereotypering, waarbij dromen en mogelijkheden dichterbij komen. Ook bij de duplopoppetjes is er nagedacht over een representatie van meerdere uiterlijke kenmerken zodat peuters zich kunnen herkennen; dit ben ik!

Iedere stap is belangrijk en het vieren waard

De reflectiebijeenkomst vormde de eerste aanzet voor de pedagogisch medewerkers om in actie te komen. Pedagogisch medewerkers zijn vervolgens zelf aan de slag gegaan met hun eigen leerdoelen. Een pedagogisch medewerker wilde ouders graag betrekken bij het koken in de huishoek: Wat eten jullie graag thuis? Hoe zouden we dat kunnen verwerken in onze huishoek op de locatie? Dit is stap voor stap gegaan, waarbij uiteindelijk kritisch naar iedere hoek is gekeken; in hoeverre herkent iedere peuter zich in deze hoek en de materialen die daar te vinden zijn?

Het is een voortdurend proces, als een soort cyclus, waarbij er steeds weer aanpassingen gedaan worden, ook omdat de groep peuters op momenten verandert. Een grote uitdaging is om hier gezamenlijk met het team mee aan de slag te gaan, waarbij duidelijk is wat je met elkaar wilt bereiken en hoe je dat wilt doen. Het naar elkaar luisteren en omgaan met elkaar, ook al is de mening anders dan die van jou, is hierin een uitdaging. Een valkuil daarnaast kan zijn dat je ongewild toch in hokjes gaat denken, en sommige peuters en ouders zich helemaal niet herkennen in dat wat jij juist probeert zichtbaar te maken. Vragen stellen aan je collega's, de ouders en de peuters is daarom heel belangrijk.

Als pedagogisch coaches vinden wij het heel belangrijk om niet alleen te focussen op het eindresultaat, maar om ook al tijdens het proces kleine stappen te vieren. Door samen successen te vieren, creëer je een vliegwiel van verandering. Het volgende doel is om de reflectievragen van de Kaartenset 'Wij zijn samen verschillend' op alle locaties te koppelen aan de materialen. Daarmee willen we concreet invulling geven aan de burgerschapsvorming van de peuters, en daarmee zelfvertrouwen met een plekje voor iedereen!

WETENSCHAPPELIJKE INZICHTEN

Diversiteit en inclusie

Hoe vertalen de deelnemers van het ontwikkelteam wetenschappelijke inzichten over diversiteit en inclusie naar de praktijk?

DE MENING VAN KINDEREN TELT!

'Dit onderzoek bevestigt nog eens mijn idee dat participatie en inspraak van kinderen ontzettend belangrijk zijn. Dit heeft waarschijnlijk zelfs invloed op het welbevinden, de betrokkenheid van kinderen, de kwaliteit van hun interacties met leeftijdsgenoten en op hun gevoel van verbondenheid en inclusie. Het onderscheid tussen directe en indirecte participatie van kinderen vond ik daarbij een eyeopener. Bij indirecte inspraak gaat het bijvoorbeeld om een kinderraad, ideeënbus of via de ouders. Bij directe inspraak gaat het om van de kinderen zelf horen wat ze wel of niet leuk vinden en welke ideeën ze hebben voor hun groep of locatie. En dat kan op veel verschillende manieren, ook bij (zeer) jonge kinderen. Denk aan een rondleiding door het kind zelf of het maken van foto's voor een groepsboek. Deze activiteiten worden dan als aanknopingspunt gebruikt voor gesprekken met kinderen over wat ze leuk en niet leuk vinden en welke ideeën ze hebben.'

— Dorine Raats · Humankind

WETENSCHAPPELIJKE BRON

TITEL Children's rights and citizenship: A perspective for inclusive and democratic education and care for young children
AUTEUR Christel Eijkholt
LINK <https://expertisecentrumkinderopvang.nl/bibliotheek/bronnen/children-s-rights-and-citizenship-a-perspective-for-inclusive-and-democratic-education-and-care-for-young-children>

KIJK OVER JE EIGEN GRENZEN: INTERPROFESSIELE SAMENWERKING IN BELANG VAN HET KIND

'Een inspirerend resultaat van dit project vind ik het belang van interprofessionele samenwerking. Professionals uit kinderopvang, basisonderwijs en zorg werkten namelijk samen om een inclusieve speelleeromgeving te realiseren waarin ieder kind een rol kan spelen, daarin kan participeren en zich optimaal kan ontwikkelen. Professionals geven aan veel van elkaar te leren. Daardoor ontstaat er een gedeelde visie op de ontwikkeling en ondersteuning van kinderen. Het interessante is dat een versterking van interprofessionele samenwerking op termijn bijdraagt aan vermindering van het aantal doorverwijzingen naar specialistische zorg. Stof tot nadenken!'

— Daniëlle van de Wege · Kinderopvang Zeeuws-Vlaanderen

WETENSCHAPPELIJKE BRON

TITEL Inclusie door interprofessionele samenwerking: resultaten van de proeftuinen van PACT
AUTEUR Jeannette Doornenbal, Ruben Fukkink, Tom van Yperen, Marielle Balledux, Jolanda Spoelstra en Marloes van Verseveld
LINK <https://expertisecentrumkinderopvang.nl/bibliotheek/bronnen/inclusie-door-interprofessionele-samenwerking-resultaten-van-de-proeftuinen-van-pact>

SAMENWERKEN MET OUDERS: EEN MUST!

'Ik vind samenwerken met ouders echt een 'must'. Zonder een goede samenwerking met ouders geen goede kinderopvang is mijn stelling. Het is een uitdaging om daar de juiste vorm voor te vinden. Die uitdaging is van alle tijden zoals blijkt uit dit rapport uit 2006. De conclusies van het rapport zijn nog steeds actueel. Een goede samenwerking vraagt aandacht en beschikbaarheid voor ouder en kind. Alleen dan kun je het eigene van het gezin zien, erkennen en aandacht geven. Zo kom je tot een pedagogisch partnerschap met ouders vanuit participatie en diversiteit. Ouders zijn geen homogene groep: ze hebben verschillende belangen en posities, verschillende sociale en etnische achtergronden, verschillende opvoedings- en communicatiestijlen. Kortom, geen ouder is hetzelfde. Voor pedagogisch professionals is het een uitdaging om dagelijks in te spelen op die diversiteit!'

— Berry Tielbeke · Kinderopvang Solidoe

WETENSCHAPPELIJKE BRON

TITEL Onderzoek diversiteit en ouderbetrokkenheid in kindercentra
AUTEUR Fuusje de Graaff, Elly Singer en Walter Devillé
LINK <https://expertisecentrumkinderopvang.nl/bibliotheek/bronnen/onderzoek-diversiteit-en-ouderbetrokkenheid-in-kindercentra>

HOOFDSTUK 2

Groepsdynamica

Groepsdynamica in de kinderopvang verdient aandacht. Uit onderzoek blijkt namelijk dat kinderen zich hechten aan de pedagogisch medewerker en aan hun groepsgenootjes. Wat is een positieve groepsdynamiek? Waarom is het belangrijk om een positieve groepsdynamiek te bevorderen? En hoe kun je dit als pedagogisch medewerker en als kinderopvang stimuleren?

Naar groepsdynamica in de kinderopvang is nog niet veel onderzoek gedaan. Een positieve of negatieve groepsdynamiek kun je vaak wel aanvoelen, maar lastig meten. Bovendien lijkt de groepsdynamiek soms af te hangen van het moment op een dag of de samenstelling van de groep. Ook specifieke kenmerken van dat moment spelen een rol. Is er een storm op komst? Is een kind uit haar doen of zit het in een uitdagende fase? Is er een nieuwe pedagogisch medewerker of een nieuw kind op de groep? Een positieve groepsdynamiek kan dan plots omslaan. Hoewel dit uitdagende momenten kunnen zijn, zijn er ook manieren om een positieve groepsdynamiek te bevorderen.

Een positieve groepsdynamiek lijkt goed te zijn voor het welbevinden en de ontwikkeling van kinderen. Bovendien lijkt het erop dat een positieve groepsdynamiek zorgt voor meer samenspel. Dat biedt allerlei ontwikkelingskansen. In samenspel kunnen kinderen namelijk voortbouwen op elkaars spel-ideeën. Dat kan bijdragen aan de cognitieve complexiteit van het spel.

Veel onderzoek richt zich op de relatie tussen de pedagogisch medewerker en individuele kinderen en niet op de dynamiek en relaties op de groep. Naar groepsdynamiek in de kinderopvang is nog weinig onderzoek gedaan. Toch is die groepsdynamiek belangrijk. Kinderen hechten zich namelijk aan de pedagogisch medewerker en aan de andere kinderen van de groep. Ook blijkt uit onderzoek dat een negatieve groepsdynamiek kan leiden tot negatieve effecten. Een positieve groepsdynamiek daarentegen leidt tot positieve effecten.

In een groep waarin veel negatieve interacties en conflicten zijn:

- voelen kinderen zich minder veilig;
- ervaren kinderen mogelijk meer stress.

Bij een positieve groepsdynamiek:

- laten kinderen een beter welbevinden zien;
- voelen kinderen zich meer thuis;
- worden er meer en positievere interacties gezien;
- laten kinderen complexer spel zien waarbij ze meer betrokken zijn, meer gemotiveerd zijn en meer leren van een groepsactiviteit;
- vertonen kinderen meer inclusief gedrag ten opzichte van leeftijdsgenootjes.

DEFINITIE

Met een positieve groepsdynamiek bedoelen we het continue proces in de groep waarbij de pedagogisch medewerkers en kinderen zich onderdeel voelen van een saamhorige groep: een groep waarin ze zich samen veilig voelen om zichzelf te zijn, te spelen en te leren, te exploreren en hun grenzen aan te geven.

Hoe stimuleer je een positieve groepsdynamiek?

Pedagogisch medewerkers kunnen zelf een positieve groepsdynamiek bevorderen. Bijvoorbeeld door te werken aan een gezamenlijk gedragen groepsidentiteit, vertrouwen, verantwoordelijkheid, voorbeeldgedrag en groepsorganisatie.

Zorg voor een gezamenlijke groepsidentiteit...

De groepsdynamiek kun je sterk bevorderen met een gezamenlijke groepsidentiteit. Hierbij gaan we ervan uit dat iedereen meerdere identiteiten heeft. Zo zijn kinderen deel van hun gezin, van hun vriendengroep en misschien van een sport. Maar ze zijn ook deel van de groep op de kinderopvang. Als ze in de groep komen, kun je juist die groepsidentiteit benadrukken. Bijvoorbeeld door een groepsnaam en een groepslied of -spel te bedenken. Heet de kinderen elke dag welkom met dat lied of spel. Zo doe je bij binnenkomst een beroep op hun groepsidentiteit.

... en voor een goede groepsorganisatie

De groepsidentiteit kun je ook versterken door een goede groepsorganisatie. Bijvoorbeeld door spelletjes waarbij je iedereen betreft. Zorg er daarbij ook voor dat de kinderen hun aandacht op elkaar richten. Bouw bijvoorbeeld eens samen met alle kinderen een kasteel van blokken. Tijdens het bouwen benadruk je enkele keren dat het zo leuk is om dit samen te doen. Zo organiseer je een groepsgevoel en versterk je de saamhorigheid, zowel in de opzet van deze activiteit als in de uitleg en betrokkenheid. Dit kan afgewisseld worden tussen de grote groep en kleine groepjes.

Vergroot het vertrouwen in de groep

Vertrouwen is belangrijk in de groep. Dit zorgt ervoor dat iedereen zich veilig voelt. Voor een positieve groepsidentiteit is het belangrijk dat kinderen kunnen vertrouwen op elkaar en op de pedagogisch medewerkers. Maak binnen de groepsidentiteit een aantal afspraken met elkaar. Een voorbeeldafpraak is: 'Bij de Madeliefjes zijn we vriendelijk met en tegen elkaar en zorgen we voor elkaar.'

Om dit vertrouwen voor elkaar te vergroten, ben je als pedagogisch medewerker sensitief voor wat er in de groep gebeurt. Deze groepssensitiviteit kun je ook richting de kinderen verwoorden: 'Wat hebben we het fijn samen!' of 'Wat hebben jullie elkaar goed geholpen.' Of juist: 'We zijn een beetje onrustig vandaag, wat is er aan de hand?'

Versterk de onderlinge verantwoordelijkheid

Verantwoordelijkheid hoort bij vertrouwen. Spreek je af dat je voor elkaar zorgt, dan deel je als groep een verantwoordelijkheid: lief zijn voor elkaar, delen met elkaar, elkaar troosten en complimenteren. Die verantwoordelijkheid kun je versterken, bijvoorbeeld door kinderen te vragen speelgoed aan elkaar uit te delen. De verantwoordelijkheid vergroten kan ook: 'Wat zullen we vandaag gaan doen?' En: 'Anne is vandaag een beetje verdrietig, zullen we allemaal

extra goed voor Anne zorgen?' Of zelfs: 'Iedereen moet zich veilig in de groep voelen, hoe kunnen we hier samen voor zorgen?'

Vertoon voorbeeldgedrag

Laat positief voorbeeldgedrag zien. Daarmee kun je het vertrouwen en de verantwoordelijkheid vergroten. Dat voorbeeldgedrag laat je zien in je interacties met kinderen én met andere pedagogisch medewerkers. Al met hele jonge kinderen kun je dit gedrag modelleren: door het voor te doen en positief te bekrachtigen. Laat in de interacties met kinderen zien dat je vertrouwen hebt en verantwoordelijkheid neemt. Onderling kun je voordoen hoe je op een constructieve, saamhorige manier met elkaar omgaat.

Positieve groepsdynamiek: Ruimte voor alle emoties

Het fijne van spelen in een groep met een positieve groepsdynamiek, is dat alle emoties er welkom zijn. Je mag soms boos of verdrietig zijn, je kunt conflicten hebben en die samen oplossen, en alleen spelen mag natuurlijk ook. Conflicten horen erbij en het is juist heel waardevol om hiermee te leren omgaan.

Bovendien hoeft niet alles in groepsverband, zolang iedereen zich goed voelt in de groep. Zo merk je soms dat een paar kinderen nog niet veel aansluiting hebben in de groep. Dan kun je bewust die kinderen in tweetallen taakjes of speelhoeken toewijzen. Daarmee kun je de samenwerking tussen kinderen bevorderen. Dat zal positief uitwerken op de groepsdynamiek.

Maar soms willen kinderen gewoon liever even niet samenwerken of spelen. Dat mag natuurlijk ook. Ook negatieve emoties of conflicten passen in een groep met een positieve groepsdynamiek, zolang ze maar vanuit veiligheid en vertrouwen worden geuit.

'De kracht van de groep is vaak onderbelicht in onderzoek naar kinderopvang. Dat bleek ook wel tijdens de zoektocht in literatuur. Maar het weinige onderzoek dat is gedaan, wijst wel degelijk op het grote belang van een goede groepsdynamiek voor het welbevinden en de ontwikkeling van de kinderen in die groep. En op basis van de literatuur zijn er ook heel concrete tips te geven. Ik ben blij dat de sector dit onderwerp heeft gekozen en hoop dat dit leidt tot meer aandacht voor de groep.'

- Saskia van Schaik, onderzoeker ontwikkelteam groepsdynamica

Groepsgevoel door het versterken van de groepsidentiteit op de BSO

ORGANISATIE Stichting KinderRijk

LOCATIE BSO Noordammerweg

WERKT MET 3 groepen BSO

De pedagogisch medewerkers en kinderen van de Cheeta's, een oudste BSO-groep, gingen op zoek naar de identiteit van de groep: Wat maakt een Cheeta een Cheeta? De verhelderde groepsidentiteit maakt het voor kinderen makkelijker om door te stromen naar deze groep. Dit voorbeeld beschrijft het proces dat deze groep heeft doorlopen om te komen tot de groepsidentiteit.

Waarom op zoek naar een groepsidentiteit?

Wij hadden verschillende aanleidingen om op zoek te gaan naar de groepsidentiteit van onze groep. Ten eerste vroegen we ons af wat het voor kinderen betekent om onderdeel te zijn van onze groep. Maar ook hoorden we kinderen van de jongste groepen praten over het 'walhalla' van de oudste groep. Er bleek veel nieuwsgierigheid te zijn. 'Wat gebeurt daar achter die deur?', 'Als je oudste bent dan mag je op de Switch en Wii', 'Als je daar zit dan moet je een zelfstandigheidsverklaring hebben'. Ook bleek dat ouders vaak niet wisten dat er meer zelfstandigheid van de kinderen wordt verwacht bij het doorstromen naar de oudste groep.

Het begin: een brief voor nieuwe Cheeta's en hun ouders

Wij hebben een brief gemaakt ('Help ik word een Cheeta'), waarin we duidelijk maken wat er van de kinderen wordt verwacht zodra ze doorstromen naar de oudste groep. In deze brief nemen we ouders en kinderen mee in het reilen en zeilen bij de Cheeta's. Zo kunnen ouders en kinderen zich samen voorbereiden op de overstap. We vragen of de ouders deze brief thuis samen met hun kind willen lezen, om ook daar het gesprek op gang te brengen. De pedagogisch medewerkers nemen de brief door met het kind op de groep. En voor de overstap komt een kind alvast wennen en de sfeer proeven bij de Cheeta's.

Toen we begonnen met de brief voor doorstromende kinderen, kregen we positieve reacties van ouders. Aan het begin van het nieuwe schooljaar hebben ook de ouders van al geplaatste Cheeta's de brief ontvangen om zo weer eenheid te creëren. Ouders waarderen de toegankelijke schrijfstijl en dat we daarmee de kinderen serieus nemen. Op onze beurt kunnen we ouders trots vertellen dat de kinderen de groepsafspraken en daarmee identiteit van de groep zelf hebben vormgegeven.

Het vervolg: in gesprek met de Cheeta's

Naar aanleiding van de brief is met de kinderen van de Cheeta-groep gebrainstormd over de groepsafspraken en over wat het betekent om een Cheeta te zijn. De groepsafspraken beschrijven als het ware de normen van hoe we met elkaar omgaan. Kinderen met elkaar, kinderen met pedagogisch medewerkers, pedagogisch medewerkers met elkaar, maar ook met ouders. Dit gesprek hebben we op meerdere momenten, manieren en dagen met elkaar gevoerd.

Het begon met een groot vel papier waarop steekwoorden stonden. Een van de pedagogisch medewerkers zat hiermee bij binnenkomst van de kinderen aan tafel. Bij binnenkomst kijken alle kinderen even op deze tafel en vaak schuift een aantal nieuwsgierige kinderen aan. Dit is een eerste opening voor het gesprek.

Als wij na een minuut of vijftien verplaatsen naar de ruimte waar wij de dagstart en het eetmoment doen, neemt de pedagogisch medewerker het vel papier mee en vraagt de kinderen of ze gezien hebben wat er aan tafel gebeurde. Uit het groepje kinderen dat was aangeschoven aan tafel, is altijd wel iemand die er over wil vertellen aan de andere kinderen. Zodoende gaat de pedagogisch medewerker dus van een kleine groep geïnteresseerde kinderen naar de grote groep, waarin we samen bespreken wat het betekent om Cheeta te zijn en waarin we kinderen uitdagen om na te denken over deze vraag. De pedagogisch medewerker vraagt of alle kinderen later op enig moment willen aanschuiven om hun mening te geven over wat er op papier staat; klopt het en is het volledig?

Voor de pedagogisch medewerker is het belangrijk om op te letten of alle kinderen zich op enig moment melden. Als er iemand mist, benadert de pedagogisch medewerker dit kind individueel. Het gaat dus van de kleine groep naar de grote groep en weer terug naar de kleine groep en eventueel zelfs individueel. We smeren dit proces uit over de hele week, omdat de kinderen verspreid over de week komen. Daarom is het ook heel belangrijk om

hier als team achter te staan; alleen krijg je dit niet voor elkaar. Al is het maar omdat de meeste pedagogisch medewerkers niet alle dagen werken.

De kinderen moesten er wel aan wennen om op deze manier over de groepsafspraken in gesprek te gaan. 'Grote mensen bepalen toch alles,' riepen ze bijvoorbeeld. Dit geeft weer stof tot gesprek. Door het stellen van veel open vragen ontdekken we waarom de kinderen dit denken. Dit geeft ons als pedagogisch medewerkers weer zicht op hoe kinderen denken en hoe dit soms meespeelt in hun gedrag. Wij gebruiken trouwens bewust het woord groepsafspraken en niet groepsregels, omdat we uit ervaring weten dat onze kinderen een allergie hebben voor het woord 'regels'. In het woord 'afspraken' zit vanzelf al meer een gevoel van wederzijdse instemming.

De groepsafspraken in beeld: een poster

Na de brainstorm is een poster gemaakt met de belangrijkste punten. De poster hangt op de groepsdeur, daar komen de kinderen binnen als ze vanuit school naar ons toe komen. Als er een conflict is of als de kinderen gedrag vertonen dat niet overeenkomt met onze groepsafspraken, dan verwijzen de pedagogisch medewerkers naar de poster: 'Zullen we even kijken wat wij ook alweer met elkaar hebben opgeschreven?'

We bespreken jaarlijks met de kinderen of de poster nog klopt. Zo maak je het niet alleen inzichtelijk of zichtbaar, maar is het ook echt iets van de kinderen zelf. De kinderen vinden het leuk om mee te denken over de groepsafspraken en wat het betekent om onderdeel van die specifieke groep te zijn.

Aanspreken als Cheeta's

Door de kinderen aan te spreken als Cheeta's versterken we de groepsidentiteit. Ook het persoonlijk begroeten en 'inchecken' met de kinderen is hier onderdeel van. Wij als pedagogisch medewerkers zijn ook Cheeta's en dus onderdeel van de groep. Een simpel contact met een boks of elkaar even aankijken en de naam persoonlijk noemen is al een bevestiging van: 'Ik zie jou.' De afspraken en groepsidentiteit zorgen er ook voor dat we makkelijk om aandacht kunnen vragen. Bijvoorbeeld tijdens de dagstart: 'Goedemiddag, Cheeta's, mag ik even jullie aandacht om iets te vertellen?' We doen daarbij een beroep op de groepsafpraak die we samen hebben gemaakt: 'Met elkaar luisteren naar de dagstart.'

De omgeving: Ruimte, inrichting en materialen

De groepsruimte is van de kinderen. Dit is hun plek die onderdeel is van het groepsgevoel en de groepsidentiteit. We zorgen dat ieder kind zichzelf kan herkennen in de ruimte, door middel van foto's of persoonlijke spullen. We zorgen ook voor een plaats waar kinderen hun kunst- of bouwwerk veilig kunnen bewaren. En natuurlijk hebben we een verjaardagskalender waar de verjaardagen van alle kinderen opstaan.

Programma en activiteiten aanbod

Tijdens de 'Gouden Weken', zoals ze in het onderwijs de eerste vier weken van het nieuwe schooljaar noemen, hebben we bijzondere aandacht voor het bevorderen van de onderlinge verhoudingen en groepsdynamiek. Deze periode is bij uitstek geschikt voor het bespreken van de groepsafspraken en groepsidentiteit. Dat kan, afhankelijk van de leeftijd van de kinderen, op verschillende manieren. Wij hebben goede ervaringen met het visualiseren met behulp van een mindmap. De kinderen mogen op de mindmap schrijven of tekenen wat ze willen en denken. De pedagogisch medewerker helpt soms met het verwoorden en opschrijven. Met de mindmap maak je de ideeën visueel. Het hoeft niet meteen te lukken, soms leggen we de mindmap even weg en pakken hem er op een later moment weer bij. De geschreven woorden of tekeningen helpen de kinderen om te herkennen wat zij hadden bedacht en hier kunnen ze dan weer op voortborduren. Het is een levend document en echt van de kinderen zelf.

TIPS

- Denk aan het opnieuw met de kinderen in gesprek gaan over de groepsafspraken als deze door omstandigheden veranderen.
- Denk aan het tijdig meegeven van de brieven.
- Zorg dat je aan het begin van ieder nieuw schooljaar de groepsafspraken met de kinderen onder de loep neemt en daarbij ruimte geeft voor de mening en het gevoel van de kinderen.

WETENSCHAPPELIJKE INZICHTEN

Groepsdynamica

Hoe vertalen de deelnemers van het ontwikkelteam wetenschappelijke inzichten over groepsdynamica naar de praktijk?

HET GROEPSGEVOEL KUN JE ZELF BEÏNVLOEDEN

'Het mooie van dit onderzoek vind ik dat ze kinderen zélf hebben gevraagd naar hun mening over hoe ze onderdeel zijn van, geaccepteerd worden door en betrokken worden bij de groep(jes) waar ze deel van uitmaken. Uit de gesprekken bleken vijf kenmerken voor participatie te halen. Vertrouwen, verantwoordelijkheid voor anderen, aanpassen aan de regels van de groep, vrijheid om te kiezen met wie je speelt en een gezamenlijk gedragen identiteit. Het laatste kenmerk, de gezamenlijk gedragen identiteit, vond ik een eyeopener. Hiermee bedoelen de kinderen bijvoorbeeld dat ze allemaal bij de groep horen en de groepsidentiteit delen. Dat komt tot stond door gedeelde ervaringen, maar ook door dezelfde grappige uitspraken te doen, samen spellen te spelen of liedjes te zingen. Deze inzichten neem ik zeker mee in mijn werk!'

— Diana Turkenburg · KinderRijk

WETENSCHAPPELIJKE BRON

TITEL Hallmarks of participation – children's conceptions of how to get access to communities in Norwegian Early Childhood Education and Care (ECEC)
AUTEUR Marianne Ree, Marit Alvestad en Eva Johansson
LINK <https://expertisecentrumkinderopvang.nl/bibliotheek/bronnen/hallmarks-of-participation-children-s-conceptions-of-how-to-get-access-to-communities-in-norwegian-early-childhood-education-and-care-ecec>

BESTEED OOK AANDACHT AAN OPVOEDINGSIDEEËN EN OPVATTINGEN VAN DE PROFESSIONAL

'Een inzicht dat ik iedereen gun is dat de opvoedingsideeën van pedagogisch medewerkers invloed hebben op het handelen op de groep. Hoe belangrijker pedagogisch medewerkers een positieve groepsdynamiek vinden, hoe meer zij namelijk groepsprocessen stimuleren. Deze pedagogisch medewerkers waren meer bezig met de groep als geheel en met het bevorderen van coöperatief spel. En het mooie is dat de kinderen vervolgens ook daadwerkelijk meer coöperatief spel laten zien evenals meer spelbetrokkenheid en complexiteit van spel. Dit onderzoek sterkt mij in de opvatting om ook aandacht te hebben voor onderliggende opvoedingsidealen en opvattingen.'

— Sonja Vetter · Peuteropvang Heerlen

WETENSCHAPPELIJKE BRON

TITEL Cultural diversity in teachers' group-centered beliefs and practices in early childcare
AUTEUR Saskia van Schaik, Paul Leseman en Sanne Huijbregts
LINK <https://expertisecentrumkinderopvang.nl/bibliotheek/bronnen/cultural-diversity-in-teachers-group-centered-beliefs-and-practices-in-early-childcare>

GROEPSGEVOEL EN GROEPSIDENTITEIT DRAAGT BIJ AAN MOTIVATIE EN PRESTATIES

'Experimenteel onderzoek met kinderen zie je in ons vakgebied niet zo vaak. Dat maakt dit onderzoek daarom des te interessanter. De onderzoekers testten de aanname dat als kinderen denken dat ze bij een sociale groep horen die een specifieke leertaak heeft, ze een betere motivatie hebben voor die taak en ook beter leren van die taak. Uit de resultaten bleek dat als kinderen in een groep een identiteit delen die past bij de opgegeven taak (zoals "wij zijn goed in puzzelen"), zij een sterkere motivatie en betere prestaties laten zien. Voor ons betekent dit dat we aandacht moeten hebben voor het creëren van een groepsgevoel en groepsidentiteit.'

— Berit van Schagen · 't Leidsche Tuynhuis

WETENSCHAPPELIJKE BRON

TITEL Minimal groups increase young children's motivation and learning on group-relevant tasks
AUTEUR Allison Master en Gregory Walton
LINK <https://expertisecentrumkinderopvang.nl/bibliotheek/bronnen/minimal-groups-increase-young-children-s-motivation-and-learning-on-group-relevant-tasks>

HOOFDSTUK 3

Positieve gedragsondersteuning

Professionals uit de sector kunnen het hele jaar door zelf onderwerpen inbrengen die we een volgend jaar gaan uitwerken. Dit onderwerp is door de sector ingebracht als 'kinderen met opvallend gedrag'. Met als onderbouwing: omdat dit veel tijd en aandacht vraagt en een negatief effect heeft op de groep.

We hebben de term 'opvallend gedrag' in overleg met Cathy van Tuijl, de onderzoeker van dit ontwikkelteam, omgewerkt tot hoe je als professional kunt handelen bij 'opvallend gedrag', namelijk met positieve gedragsondersteuning.

'Ik zou alle professionals willen meegeven om achter het gedrag van kinderen te kijken. Gedrag is namelijk altijd een manifestatie van 'iets', een vraag of behoefte die een kind nog niet onder woorden kan brengen. Stel jezelf de vraag welke behoefte er achter het gedrag zit. Het is vervolgens belangrijk om daar passend en tijdig op te reageren. Hoe je reageert op het gedrag van kinderen kan namelijk inslijpen tot een patroon en mogelijk gevolgen hebben op de langere termijn, zowel positief als negatief.'

Cathy van Tuijl • onderzoeker ontwikkelteam positieve gedragsondersteuning

THEORETISCH KADER EN DEFINITIE

Een gezonde gedragsontwikkeling gaat uit van een balans tussen zich aanpassen aan de omgeving en behoud van eigenheid. Een belangrijke stap in de gedragsontwikkeling is de ontwikkeling van zelfregulatie, in feite de tegenhanger van gedragsproblemen.

Kinderen maken een ontwikkeling door van externe regulatie van gedrag, via co-regulatie naar zelfregulatie. Co-regulatie verwijst naar ondersteunende activiteiten van pedagogisch professionals om kinderen te begeleiden bij hun dagelijkse interacties en activiteiten. Bijvoorbeeld door verwachtingen uit te spreken, instructies te geven en gedachten of emoties te benoemen. Op deze manier stellen ze het gedrag, de gedachten of emoties van kinderen bij, overeenkomstig de verwachtingen en waarden in die specifieke context. Uiteindelijk is zelfregulatie het doel: kinderen reguleren en sturen dan zelf hun gedrag, passend bij de eisen van de omgeving/situatie en binnen dat kader met ruimte voor eigen keuzes.

Zelfregulatie

Gedragsontwikkeling raakt aan sociaal-emotioneel leren: het verwerven van kennis, attitude en vaardigheden in het omgaan met zichzelf en met anderen. Zelfregulatie, als onderdeel van sociaal-emotioneel leren, kan gezien worden als de tegenhanger van gedragsproblemen. Namelijk: gedrag en emoties kunnen sturen en bijstellen, passend bij de eisen van de omgeving. Het in het onderwijs gangbare CASEL-model onderscheidt vijf aspecten aan sociaal-emotioneel leren:

1. **Besef van zichzelf:** het kunnen herkennen van eigen emoties en gedachten en hun invloed op gedrag.
2. **Zelfmanagement:** de vaardigheid in het effectief hanteren van emoties, gedachten en gedrag in verschillende situaties.
3. **Besef van de ander:** het vermogen om perspectief te nemen en begrip te tonen voor anderen.
4. **Relaties kunnen hanteren:** vaardigheden in het opbouwen en in stand houden van relaties.
5. **Keuzes maken:** het constructief en respectvol afwegingen maken bij beslissingen (een kind maakt bijvoorbeeld de afweging: 'vraag ik of ik mee mag doen of pak ik de bal af?')

Bij jonge kinderen ligt de nadruk op de ontwikkeling van zelfbesef en zelfmanagement. Kinderen leren zichzelf als eenheid ('ik') te ervaren, emoties herkennen en onderscheiden en hun gedrag beetje bij beetje te sturen.

DEFINITIE

Positieve (of oplossingsgerichte) gedragsondersteuning staat voor: een preventieve pro-actieve aanpak waarmee professionals en teams een veilige en positieve omgeving creëren. Dat doen ze door structureel regels en gedragsverwachtingen op een positieve manier aan te leren. De gedragsondersteuning is gericht op gewenst gedrag in de groep en positieve relaties, waarbij:

- oog is voor de behoefte of vraag achter het gedrag van kinderen en waarbij gezocht wordt naar een aanpak waarmee kinderen leren hun gedrag aan te passen;
- ouders worden geïnformeerd en waar mogelijk met hen wordt samengewerkt.

Kinderen en opvoeders verschillen

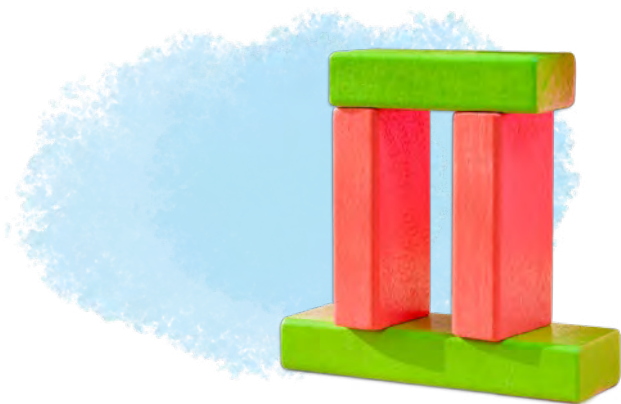
Kinderen verschillen in het tempo waarmee ze zich leren aanpassen en in de mate waarin dit socialisatieproces soepel verloopt. Opvoeders verschillen in de aanpak van gedrag. Bovendien is wat we normaal gedrag vinden subjectief. Ouders en professionals kunnen hierover van mening verschillen. Ook professionals onderling kunnen hier een andere visie over hebben. Verwachtingen van opvoeders beïnvloeden hun visie op gedrag als opvallend of normaal. Over het algemeen kunnen we stellen dat gedrag opvalt als het niet meer past bij de ontwikkelingsfase van een kind (wat een gemiddeld kind van die leeftijd laat zien).

Positieve interacties als bouwstenen

In hun ontwikkeling zijn kinderen gebaat bij positieve interacties: de bouwstenen voor een positieve relatie. Waar we dit met sommige kinderen moeiteloos bereiken, zijn er ook kinderen bij wie dit een opgave is. Sommige kinderen lokken met hun gedrag veel negatieve interacties uit. Die negatieve interacties kunnen escaleren, elkaar versterken. Het gevaar dreigt dat dit een vicieuze cirkel wordt die vaker optreedt en misschien zelfs een patroon wordt. Stress van opvoeders heeft een negatief effect op de interactiekwaliteit tussen opvoeder en kind. Met name in de heel vroege jeugd heeft dit nadelige gevolgen voor de zelfregulatieontwikkeling en daarmee voor de ontwikkelingskansen op de lange termijn. In groepscontexten zoals de kinderopvang bestaat het gevaar dat de nadruk komt te liggen op reageren op ongewenst gedrag. Terwijl het voor alle kinderen belangrijk is om op een positieve manier regels, routines en omgangsvormen te leren.

Gedragsondersteuning op lange termijn

Hoe we omgaan met gedrag van jonge kinderen heeft consequenties. Niet alleen in het hier en nu, maar ook op de lange termijn. Juist omdat we in de dagelijkse omgang veel interacties hebben, ontstaan er patronen die inslijpen. Het transactionele model van ontwikkeling benadrukt het belang van ontwikkelingspatronen en langetermijneffecten. Opvoeders en kinderen beïnvloeden elkaar op basis van ervaringen en verwachtingen; zowel op de korte als lange termijn.

Kinderen die op een positieve manier ondersteund en begeleid worden in het leren van regels en routines en in hun eigen initiatieven:

bouwen positieve relaties op, zijn betrokken en leren zich in sociale situaties aan te passen, hun emoties te hanteren en krijgen zelfvertrouwen.

Kinderen die onvoldoende begeleiding krijgen bij het leren van regels en routines en/of minder passende ondersteuning:

hebben meer negatieve interacties en ontwikkelen negatieve verwachtingen ten aanzien van anderen en zichzelf. Op termijn kan dat tot gevolg hebben dat zij volwassenen of activiteiten uit de weg gaan. In sociale situaties kunnen ze zich zowel cognitief als emotioneel moeilijk aanpassen. Dat leidt tot minder goede relaties, een minder goed zelfbeeld en minder zelfvertrouwen.

Twee benaderingen voor ondersteuning van gedrag

In het vervolg vind je op basis van twee benaderingen handvatten voor het ondersteunen van de gedragsontwikkeling. De eerste benadering is positieve gedragsondersteuning en de ander responsieve groepsbenadering. Samen vormen deze benaderingen een preventieve en oplossingsgerichte aanpak. Met het oog op de lange termijn wordt dan namelijk gekozen voor een structureel positieve aanpak om (sociaal) gedrag aan te leren met oog voor de eigenheid van individuele kinderen.

Positieve gedragsondersteuning: groepsmanagement en positieve gedragsinterventie

Positieve gedragsondersteuning heeft oog voor zowel de verschillen tussen kinderen in gedragsontwikkeling als voor het aandeel van de omgeving. Deze benadering staat voor een groepsbrede, omvattende aanpak van gedrag. Dat gebeurt door een combinatie van groepsmanagement en positieve gedragsinterventie (nadruk op sociaal gedrag aanleren met positief geformuleerde regels). Dit gaat verder dan alleen positief geformuleerde regels en complimenten. Gedragsregels worden ook gehandhaafd en corrigerende acties zijn soms nodig. Als een kind ook na herhaalde verzoeken blijft hangen in ongewenst gedrag, worden daaraan consequenties verbonden. Zoals een terechtwijzing, apart zetten of bewust negeren. Negeren kan alleen als het gedrag geen gevaar oplevert voor het kind of anderen.

Responsieve groepsbenadering: sensitieve en responsieve interacties

In de responsieve groepsbenadering zorgen sensitieve en responsieve interacties voor gedragsondersteuning. Deze benadering benadrukt het tegemoet komen aan behoeften van (individuele) kinderen door pedagogisch medewerkers en leerkrachten in groepscontexten. De professional vertaalt dan de signalen van het kind naar behoeften. Gedrag van het kind goed begrijpen vraagt om observatie van het gedrag en de situatie waarin dit optreedt.

Zo kun je de gedragsontwikkeling begeleiden

Positieve gedragsondersteuning vraagt om oog voor de context, een consistente aanpak, een goede relatie tussen professional en kind en samenwerking met ouders.

Voorspelbare omgeving met een vaste structuur, routines en regels

Gedrag van een individueel kind is niet los te zien van de context. Zeker bij jonge kinderen is het makkelijker iets aan contextkenmerken te veranderen dan aan kenmerken van het kind. Voor het aanleren van gewenst (sociaal) gedrag is een voorspelbare omgeving met een vaste structuur en routines (rust, reinheid, regelmaat) een belangrijke voorwaarde. Belangrijk daarbij is dat er eenduidigheid is in hoe er structuur geboden is. Op de groep dienen professionals op één lijn te zitten en de regels consequent te hanteren. Om tot eenduidige regels te komen, is regelmatige uitwisseling en afstemming tussen professionals noodzakelijk. Daarnaast dienen zij ontvankelijk te zijn voor signalen van kinderen (sensitiviteit) en daarop tijdig en ondersteunend te reageren (responsiviteit). Daarbij is aandacht voor sociaal-emotioneel leren van jonge kinderen ondersteunend voor een goede gedragsontwikkeling.

Hechte professional-kind relatie

Naast een consistente aanpak wordt het leren van regels bevorderd door een goede relatiekwaliteit tussen kind en opvoeders. Dat doe je door te zorgen voor een hechte relatie en een warme en ondersteunende consistente begeleiding (in tegenstelling tot inconsequente en straffende begeleiding). Voor hechte relaties zijn overwegend positieve interacties nodig. Een vuistregel is om een onverhoopte negatieve interactie te 'compenseren' met minimaal vier positieve interacties.

Samenwerken met ouders

Kinderen zijn gebaat bij continuïteit in de aanpak die zij ervaren in verschillende contexten. Een consistente aanpak in verschillende contexten is belangrijk voor een goede gedragsontwikkeling. Zeker bij jonge kinderen in de kinderopvang is het informeren over de aanpak en samenwerking met ouders essentieel om aan die continuïteit te bouwen. Daarbij zijn positieve communicatie en een uitnodigende houding naar ouders kernelementen.

Meer informatie over [samenwerking met ouders](#).

Of voor [samenwerking met ouders bij zorgen](#).

Responsieve groepsbenadering

Vanuit de responsieve groepsbenadering wordt het belang van responsieve interacties tussen baby's/dreumesen en hun opvoeders benadrukt. Deze interacties beïnvloeden rechtstreeks de architectuur van het brein. Dit werkt volgens het principe van 'serve and return', letterlijk 'aanbieden en teruggeven'. Denk aan tennis. Wanneer je serveert, krijg je de bal weer terug.

Zo kan ook interactie voortdurend heen en weer gaan. Professionals kunnen observeren waar de aandacht van een kind naartoe gaat. Daar reageren zij vervolgens op door er woorden aan te geven. Of door samen met het kind naar een object te kijken, of er iets mee te doen. Je neemt heel even de beurt over, en daarna geef je het kind de kans om daar weer op te reageren. Door dit samenspel worden nieuwe hersenverbindingen aangelegd die de basis vormen voor verschillende vaardigheden. Zowel sociaal-emotioneel (bijvoorbeeld het leren hanteren van emoties) als cognitief (denk ontwikkeling zoals het onthouden en het leren hanteren van regels en routines).

Bij peuters en kleuters benadrukt de responsieve groepsbenadering het oog hebben voor behoeften van kinderen rond sociaal-emotioneel leren. Het ene kind kan goed non-verbale signalen van een ander lezen, maar er wellicht geen woorden voor hebben. Het andere kind kan beide, maar heeft weer vooral moeite met het aanpassen van gedrag aan de omgeving.

Verder kijken dan gedrag

Gedrag is altijd een manifestatie van 'iets', een vraag of behoefte die een kind nog niet onder woorden kan brengen. Daarom is het belangrijk om verder te kijken dan het gedrag van jonge kinderen. Welke behoefte zit er achter het gedrag? Dat vraagt om professionals die in staat zijn de vraag achter het gedrag te ontdekken en daarop passend en tijdig te reageren (responsief). Dat goed begrijpen is niet altijd makkelijk. Waar het ene kind met diens gedrag behoefte aan beweging uitdrukt, is het bij een ander kind wellicht behoefte aan hulp bij het remmen van het gedrag. Deze behoeftes vragen om een andere aanpak – en ook om oog te hebben voor het effect van de gekozen aanpak. Het is daarnaast belangrijk om je te realiseren dat juist bij ongewenst gedrag de professional een dubbele opdracht heeft: namelijk niet alleen de emoties en het gedrag van een kind te reguleren, maar ook haar eigen emoties en gedrag, die het gedrag van het kind oproepen.

Een jaar lang vriendelijkheid

ORGANISATIE Kinderopvang 't Kasteel bv

LOCATIE De Speelschans, Het Croontje, Roomburg, Trigon te Leiden

WERKT MET horizontale groepen

BUITENSCHOOLSE OPVANG 4 groepen

In de BSO-locaties van Kinderopvang 't Kasteel in Leiden werd na de eerste lockdown in de coronapandemie de onrust van de kinderen gevoeld. Kinderen hadden het contact gemist, zaten soms minder goed in hun vel en moesten duidelijk weer wennen hoe ze in een groep op een positieve manier met elkaar omgaan.

De onderlinge contacten tussen kinderen en tussen kinderen en volwassenen konden vriendelijker. 't Kasteel koos voor een pedagogische aanpak die snel tot vriendelijker gedrag zou leiden, focust op de bewustwording van vriendelijk gedrag, de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen stimuleert en de voorbeeldfunctie van pedagogisch medewerkers onderstreept. Dit leidde ertoe dat de BSO een jaar werkte met het thema 'Vriendelijkheid – vriendelijk contact maken met elkaar'. In dit voorbeeld lees je over de verschillende soorten vriendelijkheid en over de aanpak van 't Kasteel.

De aanleiding: lockdowns en een afname in vriendelijkheid

In 2020, midden in de coronapandemie, na de eerste lockdown, werd steeds beter duidelijk wat de impact van corona was op de kinderen, maar ook op volwassenen. In de BSO-locaties van Kinderopvang 't Kasteel in Leiden werd de onrust van de kinderen gevoeld: geen school, noodopvang, halve dagen school of om-de-dag-school, op andere dagen opvang. Clubjes die niet doorgingen, verjaardagen die in heel kleine kring werden gevierd, veranderde vakantieplannen, ouders die veel thuis (aan het werk) zijn, etc.

Tijdens de lockdowns probeerden wij de kinderen die niet in de noodopvang terecht konden toch betrokken te houden en hun gezinnen te ondersteunen, door bijvoorbeeld buitenspelmomenten te organiseren en activiteiten en tips voor thuis toe te sturen. Toch werd het na de eerste lockdown duidelijk dat er voor individuele kinderen en voor de kinderen als groep behoefte was aan regelmaat en aan structuur, maar ook heel duidelijk de behoefte om weer samen te spelen, samen te zijn, deel uit te maken van de groep.

Het was merkbaar aan de kinderen dat zij druk ervoeren en dat de onderlinge contacten tussen kinderen en tussen kinderen en volwassenen vriendelijker konden. De kinderen hadden het contact gemist, zaten soms minder goed in hun vel en moesten duidelijk weer wennen aan hoe ze in een groep op een positieve manier met elkaar omgaan.

De verandering: pedagogische aanpak gericht op vriendelijkheid

We kozen voor een pedagogische aanpak die:

- snel tot vriendelijker gedrag zou leiden;
- focust op de bewustwording van vriendelijk gedrag;
- de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen stimuleert;
- de voorbeeldfunctie van pedagogisch medewerkers onderstreept. Als volwassenen en als pedagogisch medewerkers kunnen we kinderen hier echt iets in leren. Het geven van het goede voorbeeld is makkelijk én heeft grote impact.

Deze uitgangspunten leidden ertoe dat we het thema 'Vriendelijkheid - vriendelijk contact maken met elkaar' lanceerden.

Vriendelijkheid bij kinderen: effecten en ontwikkeling

Vriendelijk gedrag vertonen heeft volgens O'Grady (2013) als effect op kinderen dat zij gelukkiger zijn, minder stress ervaren, minder pesten, meer eigenwaarde ervaren, meer concentratie hebben en betere resultaten behalen. Vriendelijk gedrag van kinderen is nodig, want in de loop van de basisschooltijd ervaren kinderen hun school als minder vriendelijk en neemt hun vriendelijke gedrag af.

Soorten vriendelijkheid

Bij het vertonen van vriendelijkheid wordt onderscheid gemaakt tussen automatische, opzettelijke en stille vriendelijkheid (Binfet & Enns, 2018).

Automatische vriendelijkheid is zien wat de ander wil en hier als het ware automatisch op reageren. Bijvoorbeeld een arm om iemand heenslaan die verdrietig is of nog een stukje fruit laten liggen voor het kind naast je. Jonge kinderen zijn nog minder *social mindful* dan volwassenen. Kinderen leren tijdens hun ontwikkeling om zich in de ander te verplaatsen, en dat is nodig om automatisch vriendelijk te zijn. Samenwerken is een mooie manier voor kinderen om zich te leren verplaatsen in de ander (Lemmers-Jansen e.a., 2018).

Opzettelijke vriendelijkheid is bewust een vriendelijke daad voor een ander doen. Bijvoorbeeld een compliment aan een vriendje geven, een tekening voor je oma maken of kerstkaartjes schrijven voor ouderen in de buurt. Het begeleiden van kinderen in het plannen en uitvoeren van opzettelijke vriendelijkheid heeft positieve effecten voor alle betrokkenen: van de ontvangers, de kinderen, tot de pedagogisch medewerker(s) en de buurt. Hoe meer moeite kinderen in hun vriendelijke daden stoppen, hoe beter het effect op hun eigen welzijn (Binfet, 2015).

Stille vriendelijkheid is de verfijnde vorm van vriendelijkheid, die alleen de initiatiefnemer kent. Hierbij weet de ander niet per se wie er iets liefs voor hem heeft gedaan. Bij stille vriendelijkheid is er een lage behoefte aan erkenning, de gever hoeft er niets voor terug. Bijvoorbeeld iemand in gedachten iets liefs toewensen, een anoniem kaartje sturen of een omgevallen fiets rechtop zetten. De sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind moet dermate ontwikkeld zijn, dat het herkent wat de ander nodig heeft en dat het zelf weinig behoefte heeft aan erkenning wanneer het vriendelijk gedrag toont (Binfet & Enns, 2018).

Vriendelijkheid ontwikkelen

De ontwikkeling van vriendelijkheid en compassie tonen met anderen is een doorgaand ontwikkelingsproces voor jonge kinderen. Deze ontwikkeling is onderdeel van hun groeiende sociaal-emotionele ontwikkeling.

Het sociale contact met leeftijdsgenoten speelt een belangrijke rol bij de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen in de basisschoolleeftijd. Mede hierdoor ontwikkelen kinderen een eigen identiteit, zelfvertrouwen, inlevingsvermogen, een geweten, en maken ze zich waarden en normen eigen (Gezonde Kinderopvang, 2022).

Kinderen brengen relatief veel vrije tijd door op de BSO en ze kunnen er zelf bepalen hoe zij hun vrije tijd indelen. Dat maakt de BSO bij uitstek een plek waar kinderen veel kansen krijgen

om vriendschappen aan te gaan en samen te spelen met leeftijdsgenoten. Dit biedt ook veel kansen om te leren vriendelijk met elkaar om te gaan en daar de vruchten van te plukken. Het is belangrijk dat de pedagogisch medewerkers bewust gelegenheden creëren om de verschillende aspecten van de sociaal-emotionele ontwikkeling te stimuleren, zoals vriendelijkheid.

Het stimuleren van vriendelijkheid

- Vriendelijkheid bij kinderen kan worden gestimuleerd, door (Bleeker, 2022):
- het goede voorbeeld te geven als volwassene;
 - als volwassene vriendelijk te zijn, maar ook duidelijk grenzen aan te geven;
 - kinderen te stimuleren om ook aan anderen te denken;
 - kinderen te leren van zichzelf te houden. Om niet alleen om vriendelijk te zijn voor anderen, maar ook voor zichzelf;
 - de gevoelens van kinderen te erkennen, zodat ze leren om empathisch in het leven te staan;
 - af en toe iets voor een ander te doen. Samen met het kind iets voor een ander doen is waardevol voor de band met het kind en voor de opvoeding van het kind.

Aan de slag met het thema

Er is een jaar lang stap voor stap aan het thema Vriendelijkheid gewerkt. Iedere periode werd gestart met een training met het team over een subthema, waarna alle pedagogisch medewerkers daar een periode lang met de kinderen op de groep mee aan de slag gingen.

Maand van bewustwording (automatische vriendelijkheid)

Om een goede basis te leggen voor vriendelijk contact maken met elkaar en meteen met automatische vriendelijkheid aan de slag te gaan, is op 't Kasteel de Maand van bewustwording geïntroduceerd. Alle locaties kregen voor iedere week van die maand een opdracht om aan te werken:

Week 1	Hallo zeggen bij binnenkomst en de ander op dat moment met aandacht zien en begroeten. Het gebruik van elkaars naam was hierin essentieel. Niet alleen 'Hoi', maar: 'Hoi Ana, leuk dat je er bent'. Of: 'Hoi Leo, wat kom je vrolijk binnen. Heb je er zin in vandaag?' De pedagogisch medewerkers geven hierin het juiste voorbeeld en gaan met de kinderen in gesprek waarom ze het zo belangrijk vinden dat zij dat ook doen.
Week 2	Na het spelen samen opruimen, ook wanneer het kind er niet zelf mee heeft gespeeld.
Week 3	Vriendelijk vragen en bedanken.
Week 4	Gedag zeggen wanneer het kind naar huis gaat. Wanneer het kind naar huis gaat bewust gedag zeggen: 'Dag Ana, ik vond het leuk dat je er was vandaag. Tot morgen of volgende week.'

Na deze eerste maand waren de reacties van de kinderen en pedagogisch medewerkers enthousiast. De pedagogisch medewerkers op alle locaties gaven aan dat de sfeer duidelijk was verbeterd, de communicatie met en tussen de kinderen werd beter en positiever. Met de automatische vriendelijkheid als basis en uitgangspunt wilden we kijken of het mogelijk was om de opzettelijke vriendelijkheid bij de kinderen te stimuleren.

Maand van vriendelijkheid onderling (opzettelijke vriendelijkheid)

Na deze eerste positieve Maand van bewustwording was het volgende doel om opzettelijke vriendelijkheid te stimuleren, in de Maand van vriendelijkheid onderling, middels interactieve werkvormen:

Week 1	Vriendelijk grenzen aangeven
Week 2	Vriendelijke daden
Week 3	Rekening houden met elkaar (kan ik je helpen?)
Week 4	Elkaar dingen vragen (mag ik meespelen?)

Ook na de tweede maand waren de reacties van de pedagogisch medewerkers positief en vonden zij het goed om met dit thema bezig te blijven.

Hierop is besloten om het thema ook tijdens en na de zomervakantie van 2021 aandacht te blijven geven. Tijdens en na de vakantie werden activiteiten aangeboden die aansluiten bij het thema vriendelijkheid en waarbij vooral de automatische en opzettelijke vriendelijkheid wordt gestimuleerd. Denk hierbij aan het spelen van sociale spellen, zoals kwaliteiten spellen, zelfgemaakte dingen uitdelen, de rollen van de kinderen en de leiding eens om te wisselen, een complimenten-pot maken, groepsgesprekken te voeren, vriendelijkheidsslinger maken, een sponsorloop houden.

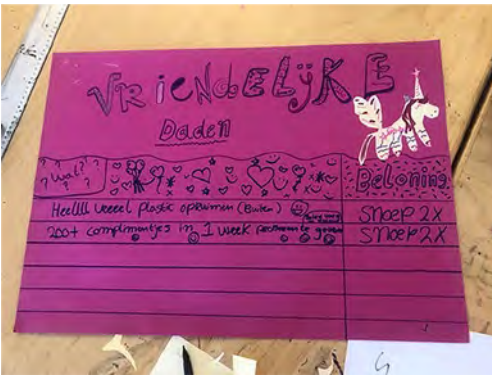

Foto: Kinderopvang 't Kasteel
Kinderen geven voorbeelden van vriendelijkheid

Periode van vriendelijkheid en emoties (stille vriendelijkheid)

Nu er op de BSO een stevig fundament was gelegd voor vriendelijkheid, konden we werken aan de ontwikkeling van het gevoelsleven. Tijd om de stille vriendelijkheid bij de kinderen te gaan stimuleren. Deze laatste periode, die twee maanden duurde, heeft de focus gelegen op iets doen voor de ander, zonder er iets terug voor te verwachten, zoals het geven van een compliment of het maken van iets voor de ander. Dit kan een kaart of een kaars zijn. Deze periode viel ook samen met de maanden november en december, traditiegetrouw ook maanden waarin het geven aan een ander centraal staat.

In deze periode hebben we alle geïnteresseerde ouders tijdens een ouderavond meegenomen in ons jaar aan vriendelijkheid. Ook hebben we alle kinderen en hun ouders uitgenodigd en uitgedaagd om gezamenlijk, middels een 'pay-it-forward'-project, de vriendelijkheid verder door te geven.

Hoe kijken we terug op ons jaar van vriendelijkheid?

Het afgelopen jaar waarin we actief met het thema Vriendelijkheid hebben gewerkt, met vriendelijk doen en vriendelijk zijn, is er veel bewustwording ontstaan over de impact van vriendelijkheid op ons samenzijn in onze eigen kleine BSO-wereld. Door bewust bezig te zijn met relatief kleine gemakkelijke (vriendelijke) acties, verbetert de sfeer tussen kinderen onderling en tussen kinderen en volwassenen, wat de sfeer op de groep ten goede komt. Als een vriendelijke herinnering aan dit mooie ontwikkelingsthema kregen alle kinderen een bandje met daarop de tekst #Heblief.

Vriendelijkheid is als een spier, die je kunt trainen... Trainen jullie mee?

Referenties

- Binfet, J.-T. (2015). Not-so random acts of kindness: A guide to intentional kindness in the classroom. *The International Journal of Emotional Education*, 7(2), 49–62.
- Binfet, J.-T., & Enns, C. (2018). Quiet kindness in school: Socially and emotionally sophisticated kindness flying beneath the radar of parents and educators. *Journal of Childhood Studies*, 43(2), 31-45.
- Bleeker, L. (2022, 25 mei). *Met deze gewoontes voed je een vriendelijk kind op*. JM Ouders. www.jmouders.nl/opvoeden-gewoontes-vriendelijk-kind
- Gezonde Kinderopvang (2022). *Werken aan sociaal-emotionele ontwikkeling*.
- Lemmers-Jansen, I. L. J., Krabbendam, L., Amodio, D. M., Van Doesum, N. J., Veltman, D. J., & Van Lange, P. A. M. (2018). Giving others the option of choice: An fMRI study on low-cost cooperation. *Neuropsychologia*, 109, 1-9.
- O'Grady (2013). *Positive Psychology in the Elementary School Classroom*. Norton Professional Books.

De Vreedzame School in een peutergroep

ORGANISATIE Kindercentrum De Kroevendonk

LOCATIE Roosendaal

WERKT MET horizontale groepen

PEUTEROPVANG 2 groepen

Het programma De Vreedzame School geeft de professionals onder andere handvatten om de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen (al op jonge leeftijd) te stimuleren. Aan de hand van een beschrijving van een ochtend op de peutergroep wordt duidelijk hoe De Vreedzame School zit verweven in het dagritme.

Belangrijker nog dan de activiteiten die het programma biedt, is de integrale toepassing van de gedachte van De Vreedzame School door iedere professional. Kinderen worden hierdoor al vroeg meegenomen in het gevoel van saamhorigheid, verantwoordelijkheid, burgerschap en democratie.

Kindercentrum De Kroevendonk bestaat uit een leefgemeenschap met daarin Basisschool De Kroevendonk, Peutergroep De Kroevendonk, BSO De Kroevendonk en Stichting Wij Samen, **voor kinderen die extra zorg nodig hebben**. De Kroevendonk staat voor inclusie en ontwikkeling.

De omgeving en mensen als voorbeeld

Kinderen identificeren zich met andere mensen en leren van gedrag dat zij zien. De pedagogisch professional is daarom in alle opzichten een voorbeeld voor de kinderen. Bijvoorbeeld in het op een positieve manier oplossen van een conflict. Dit is terug te zien in het gedachtegoed van De Vreedzame School. Door het handelen van de professional zien kinderen welke stappen je kunt zetten in het oplossen van een conflict. Belangrijk is dat de professional een visie heeft, kan reflecteren op het eigen handelen, de verantwoordelijkheid van de kinderen vergroot, ouders betreft bij de aanpak van De Vreedzame School en meewerkt aan de democratische cultuur in het Kindercentrum.

Niet alleen de pedagogisch professionals, ook leeftijdsgenootjes, ouders, broertjes, zusjes, familieleden, mensen van de sportclub, etc. zijn voorbeelden voor kinderen. Daarom is de kracht van de leefgemeenschap zo belangrijk in het opgroeien en ontwikkelen van kinderen. Idealiter is de kloof tussen het Kindercentrum en andere omgevingen zo klein mogelijk. De inzet van De Vreedzame School (en De Vreedzame Wijk) zijn hierin heel helpend.

De Vreedzame School als leefgemeenschap

Bij Peutergroep De Kroevendonk krijgen de kinderen vanaf de start mee dat ze onderdeel zijn van een leefgemeenschap. Een leefgemeenschap waarin ieder kind een stem heeft en verantwoordelijk is voor de omgeving. Een voorbeeld hiervan is dat er intensieve ondersteuning plaatsvindt in de groepsdynamiek en in een positieve groep.

We maken samen afspraken over regels, routines en hoe wij met elkaar omgaan. Op de groep zie je dit terug in het geven van taken en verantwoordelijkheden, bijvoorbeeld in de vorm van 'het hulpje van de dag' (dat kind helpt dan mee met tassen uitdelen aan kinderen, aan de hand van het dagritme vertellen wat we die dag samen allemaal gaan doen, etc.). We helpen elkaar te troosten bij verdriet, helpen nieuwe kinderen door ze uit te nodigen in ons spel, helpen elkaar met het aandoen van jassen, dragen bij aan een opgeruimde speel en leeromgeving en leren samen hoe we grenzen aan kunnen geven.

De Vreedzame School heeft een serie activiteiten die worden uitgevoerd, geoefend, geïmplementeerd en geëvalueerd. Deze activiteiten zijn een hulpmiddel in bijvoorbeeld het positief oplossen van een conflict. Echter, veel belangrijker dan de activiteiten is de voortdurende en integrale toepassing van de gedachte van De Vreedzame School door iedere professional. Op elk moment en in iedere situatie.

Een ochtend op de peutergroep

Met behulp van een beschrijving van een ochtend op de peutergroep, beschrijven we hoe De Vreedzame School verweven zit in het dagritme.

Ontvangst van de kinderen: iedereen wordt gezien

Vandaag is het een regenachtige herfstdag, maar de pedagogisch medewerkers én de groepsruimte staan warm en verwelkomend in de startblokken om de peuters en ouders te ontvangen. De huishoek heeft een mooi gedekte tafel en er staat al een leuke ouder en kind knutsel klaar op de grote tafel.

We begroeten de ouders en kinderen bij binnenkomst. Elke ouder, verzorger, opa, oma, tante, oom, broer, zus en kind wordt gezien. Er is tijd voor een gesprekje tussen pedagogisch medewerker, kind en ouder. Vervolgens gaan ouder en kind vandaag samen knutselen met herfstbladeren. Dit moment is bij uitstek geschikt om in te spelen op de ouder-kind-interactie, om positief gedrag te stimuleren en om vragen van ouders te beantwoorden. Als het tijd is voor het afscheid tussen ouder en kind, klinkt het startlied om in de kring te gaan.

De kring: welkom en een groepsgevoel

Tijdens de kringactiviteit begroet de pedagogisch medewerker ieder kind nogmaals door de naam te noemen en oogcontact te maken. Het kind voelt zich hierdoor 'gezien'. De kring krijgt verdere invulling door een Uk en Puk-activiteit, het benoemen van de dagritmekaarten en tot slot wordt de kring afgesloten. Het is tijd voor vrij spelen!

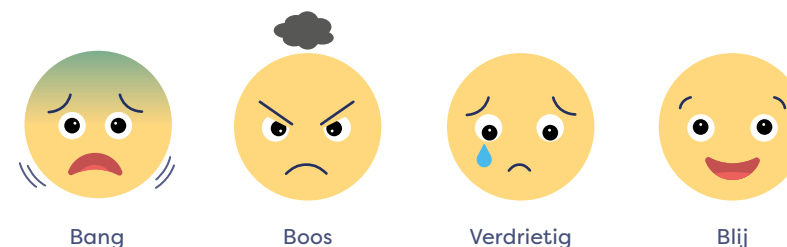
Vrij spelen: oeps, een conflict

Bij het vrij spelen mogen kinderen zelf speel- en ontwikkelmateriaal kiezen uit de open kasten, in een ontwikkel- en leer-speelhoek spelen of een Uk en Puk-activiteit doen met een klein groepje kinderen en de pedagogisch medewerker.

Er spelen twee kinderen in de huishoek. Daar vinden ze een grote doos vol met nieuwe verkleedkleding! De kinderen zijn enorm enthousiast bij het zien van al die nieuwe spullen! Ze graaien wild door de doos en bekijken elk kledingstuk. Totdat ze hun oog laten vallen op de toverstok met glitters, franjes en een vlinder aan het uiteinde. Daar willen ze allebei graag mee spelen! Er volgt een duw-en-trek-tafereel tussen beide kinderen, waarbij er bijna wordt gevochten om de toverstok. Het lukt de kinderen niet om dit conflict vreedzaam op te lossen. De pedagogisch medewerker sluit aan met als doel om het conflict constructief en zonder geweld samen op te lossen. Ze maakt daarbij gebruik van een stappenplan, dat voor de kinderen en haarzelf staat afgebeeld op plaatjes. Deze plaatjes hangen in de groepsruimte, zichtbaar voor iedereen.

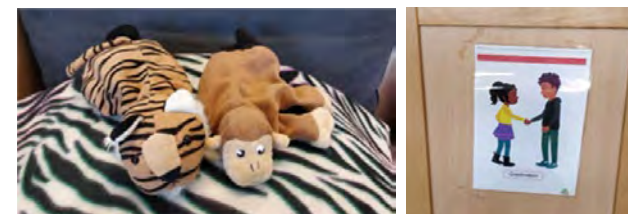

Ze loopt, stap voor stap, samen met de kinderen dit plan door. Daarbij verwoordt ze de gevoelens van de kinderen en de emoties die daarbij horen (en laat daarbij eventueel de smileys zien die de basisemoties van de mens uitbeelden, deze hangen ook op de groep zodat iedereen ze kan zien).

De pedagogisch medewerker stelt kritische vragen. Zoals: 'Wat is er gebeurd?', 'Wat voelde je toen?' en ze vat samen (aangepast op het ontwikkelingsniveau van de kinderen). Samen zoeken ze naar een oplossing. Uiteindelijk komen de kinderen tot een compromis en maken ze het samen goed. Ze geven elkaar een hand en zeggen sorry tegen elkaar. De pedagogisch medewerker vraagt nogmaals of het op deze manier goed opgelost is voor de kinderen. Ze ziet aan de houding van de kinderen dat ze nu rustig en ontspannen zijn. Het is goed opgelost, volgens de kinderen, en ze neuzen weer verder in de grote doos vol verkleedspullen...

Het goed maken hebben de kinderen geoefend in de kring met aap en tijger. Aap en tijger zijn twee handpoppen die spelenderwijs, samen met de kinderen, vaardigheden leren die bijvoorbeeld nodig zijn bij het goedmaken na een conflict situatie.

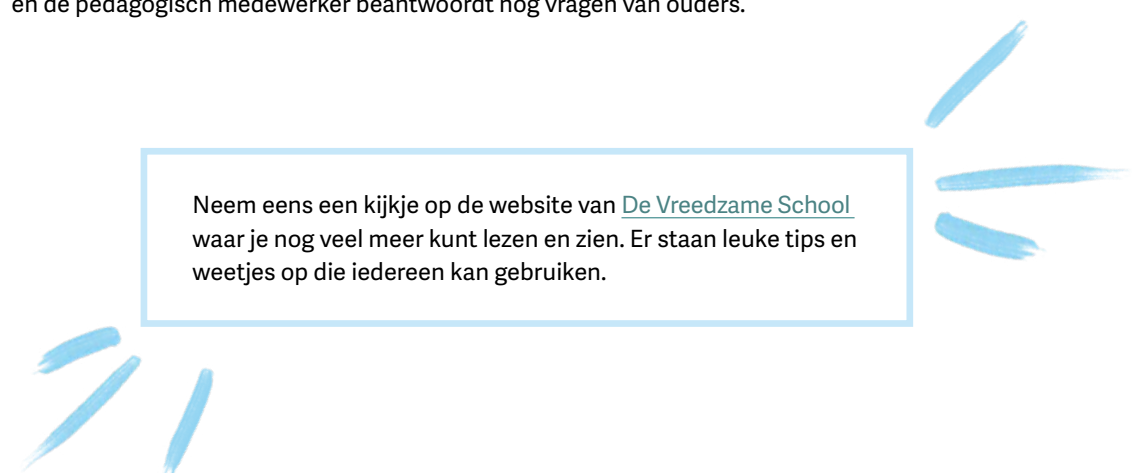

Oefenen met emoties herkennen en benoemen

Tijdens de laatste kring (net voordat de kinderen weer naar huis gaan) is er een open les van Vreedzaam. Ouders zijn van tevoren uitgenodigd voor deze activiteit met aap en tijger. Aap en tijger spelen een rollenspel en in dit spel valt aap op de grond en roept: 'Au!' De pedagogisch medewerker gaat hierop in: 'Jeetje aap, je bent gevallen. Jij hebt pijn en je bent verdrietig.'

Daarna krijgen de kinderen de gelegenheid om te reageren op deze situatie. De pedagogisch medewerker speelt hierop in. Er ontstaat een gesprek over wat er gebeurd is. Samen troosten ze aap. Aap reageert hier positief op; hij vindt de troost heel fijn. Hij is niet meer verdrietig en voelt zich blij. De pedagogisch medewerker laat hierbij de smileys zien die passen bij de gevoelens verdrietig en blij. Ze bespreken hoe je deze emoties kunt zien en sluit af met een spelletje. Iedereen doet zijn handen voor zijn gezicht, ze tellen tot drie en dan mag je verdrietig of blij kijken. Dat is leuk!

Daarna komen aap en tijger nog even alle kinderen en ouders gedag zeggen. En op deze manier sluiten ze samen de ochtend bij de peutergroep af. De kinderen mogen naar huis en de pedagogisch medewerker beantwoordt nog vragen van ouders.

Neem eens een kijkje op de website van [De Vreedzame School](#) waar je nog veel meer kunt lezen en zien. Er staan leuke tips en weetjes op die iedereen kan gebruiken.

WETENSCHAPPELIJKE INZICHTEN

Positieve gedragsondersteuning

Hoe vertalen de deelnemers van het ontwikkelteam wetenschappelijke inzichten over positieve gedragsondersteuning naar de praktijk?

EMOTIES REGULEREN: EEN DUBBELE OPDRACHT VOOR DE PEDAGOGISCH PROFESSIONAL

'Ik vind het mooi dat in dit onderzoek aandacht is voor het welzijn van de pedagogisch professional en het belang daarvan. Er blijkt namelijk een relatie te bestaan tussen de sociaal-emotionele competenties van professionals en hun welzijn. Bij deze competenties gaat het om de vaardigheid om effectief te reageren op individuele behoeften van een kind. Daarvoor is nodig het herkennen van (de betekenis van) emoties van kinderen en de betekenis daarvan voor het gedrag. Hoe beter pedagogisch professionals dit kunnen, met andere woorden hoe sociaal-competenter zij zijn, hoe meer welzijn zij ervaren. Waarschijnlijk vanwege hun succes om uitdagende sociaal-emotionele situaties effectief te hanteren, wat het leiden van een groep plezierig maakt. Eigenlijk heeft de pedagogisch professional een dubbele opdracht: het reguleren van de emoties en het gedrag van het kind, maar ook het reguleren van de eigen emoties ten aanzien van dat gedrag.'

— Tanja Hak · 't Kickertje

WETENSCHAPPELIJKE BRON

TITEL: The prosocial classroom: Teacher social and emotional competence in relation to student and classroom outcomes
AUTEUR: Patricia A. Jennings en Mark T. Greenberg
LINK: <https://expertisecentrumkinderopvang.nl/bibliotheek/bronnen/the-prosocial-classroom-teacher-social-and-emotional-competence-in-relation-to-student-and-classroom-outcomes>

BELANG VAN VROEGE ERVARINGEN OP DE KORTE ÉN LANGE TERMIJN

'Dit model maakt inzichtelijk hoe belangrijk vroege ervaringen zijn en welke rol wij daar als opvoeders in hebben. Op de korte, maar zeker ook lange termijn! In gunstige omstandigheden kan een kind ontwikkelingsopgaven volbrengen die de basis vormen voor de volgende ontwikkeling. Een ongunstig ontwikkelingsverloop kan volgende ontwikkeling belemmeren: een kind dat bijvoorbeeld over onvoldoende (sociale) competenties beschikt zal meer moeite hebben om (nieuwe) ontwikkelingsopgaven uit te voeren. Om een gunstige ontwikkeling door te maken is het belangrijk om de pedagogische basisdoelen te bevorderen: emotionele veiligheid, persoonlijke en sociale competentie en het overdragen van waarden en normen. Interactievaardigheden van opvoeders spelen daarbij een grote rol. Met een adequate, sensitief-responsieve aanpak kan het merendeel van de gedragsproblemen zelfs voorkomen worden! Maar gebrek aan goede ondersteuning kan ervoor zorgen dat normale, fase-gebonden problemen ernstig worden. Belangrijk in dit model is het idee van wisselwerking tussen kind en opvoeder. Een baby met bijvoorbeeld een moeilijk temperament roept bij een opvoeder ander gedrag op dan een kind dat erg gemakkelijk en meegaand is in de omgang.'

— Yvette Vervoort · Expertisecentrum Kinderopvang

WETENSCHAPPELIJKE BRON

TITEL De basis van opvoeding en ontwikkeling
AUTEUR Hans Meij
LINK <https://expertisecentrumkinderopvang.nl/bibliotheek/bronnen/de-basis-van-opvoeding-en-ontwikkeling>

WEES ALERT OP NEGATIEF GEDRAG VAN DE PROFESSIONAL

'Eigenlijk is het een open deur, maar het is toch goed om in onderzoek te zien dat afkeurende en bestraffende strategieën van de professional van invloed zijn op de ontwikkeling van kinderen. In dit geval de zelfregulatie. Naast afkeurende uitingen of handelingen ging het ook om zeer directieve (overcontrolerende) uitingen zoals bijvoorbeeld: 'Ga zitten!'. Bij bestraffende strategieën gaat het om gedrag als schreeuwen tegen een kind, negeren van een kind dat fysieke of emotionele hulp nodig heeft, sarcastische opmerkingen maken of zelfs fysiek disciplineren. Gelukkig zien we dit niet vaak op de groep, maar dit onderzoek laat maar weer eens zien dat je bij een eerste glimp van dergelijk negatief gedrag van de professional in actie moet komen. Daarbij geef ik mee dat je als professional eerst ook je eigen gevoel en houding checkt voor je reageert. En daarnaast is het net als bij kinderen natuurlijk heel belangrijk om veel aandacht te hebben voor het positieve en ondersteunende gedrag van de professional!'

— Kimberley Speelmans · KindeRdam

WETENSCHAPPELIJKE BRON

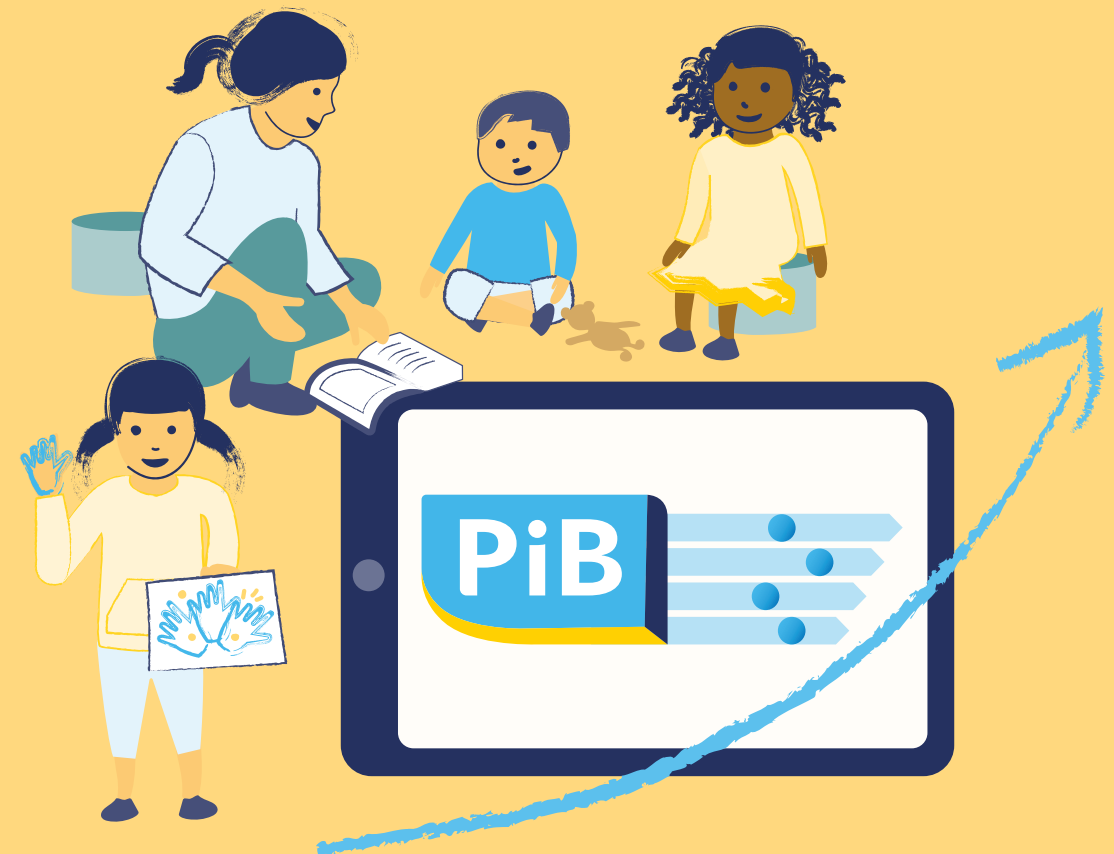
TITEL First do no harm: How teachers support or undermine children's self-regulation
AUTEUR Deborah A. Phillips en collega's
LINK <https://expertisecentrumkinderopvang.nl/bibliotheek/bronnen/first-do-no-harm-how-teachers-support-or-undermine-children-s-self-regulation>

HOOFDSTUK 4

Pedagogische praktijk in Beeld (PiB)

PiB is een online zelfevaluatie-instrument waarin per groep gegevens kunnen worden ingevoerd. Daarnaast wordt in PiB ook de Kwaliteit van de leefomgeving in kaart gebracht. Een optionele 'stabiliteitsmeter' geeft bovendien inzicht in één van de meest relevante kwaliteitsaspecten: stabiliteit van de groepssamenstelling.

PiB is een online zelfevaluatie-instrument waarin per groep gegevens kunnen worden ingevoerd over de pedagogische kwaliteit. PiB is optimaal afgestemd op de GGD-inspectie, omdat de monitor dezelfde vier basisdoelen als de GGD hanteert: Emotionele veiligheid, Persoonlijke competentie, Sociale competentie en Overdracht van normen en waarden. Daarnaast wordt in PiB ook de Kwaliteit van de leefomgeving in kaart gebracht. De verzamelde gegevens per groep kunnen in rapportages per locatie en per organisatie worden samengevat. Observaties van dezelfde groep kunnen met elkaar worden vergeleken.

Landelijk beeld PiB

In 2022 zijn 16 organisaties aan de slag met Pedagogische praktijk in Beeld. Voor het Expertisecentrum Kinderopvang reden om eens te kijken naar de belangrijkste thema's in deze zelfevaluaties. Daarvoor werden de observatiedata omgezet naar een geanonimiseerd bestand waarin alleen nog het jaar van observatie, soort kinderopvang (kinderdagverblijf / buitenschoolse opvang / peutergroep) en de leeftijdsgroep te herkennen is.

De vragen die we met deze gegevens willen beantwoorden:

- 1. Hoe worden de vijf doelen en subdoelen van pedagogische kwaliteit door de organisaties beoordeeld?
- 2. Zijn er verschillen te zien tussen de soorten kinderopvang?
- 3. Zijn er verschillen te zien tussen leeftijdsgroepen?
- 4. Zijn er in 2022 trends zichtbaar bij groepen die eerder beoordeeld werden?

In de periode januari t/m juni 2022 hebben **775** groepsbeoordelingen van één of meer van de aspecten van pedagogische kwaliteit plaatsgevonden van in totaal **694** verschillende groepen. Dat werd gedaan door **151** beoordelaars. De meest beoordeelde groepen waren kinderdagverblijfgroepen (KDV). We onderscheiden verder buitenschoolse opvang (BSO) en Peuter(speel)groepen (PSG). Meer dan een kwart van het aantal beoordeelde groepen (238) was een groep voor **2-4 jaar**. Er werden geen aparte babygroepen geobserveerd.

1. Hoe worden de verschillende doelen en subdoelen van pedagogische kwaliteit door de organisaties beoordeeld?

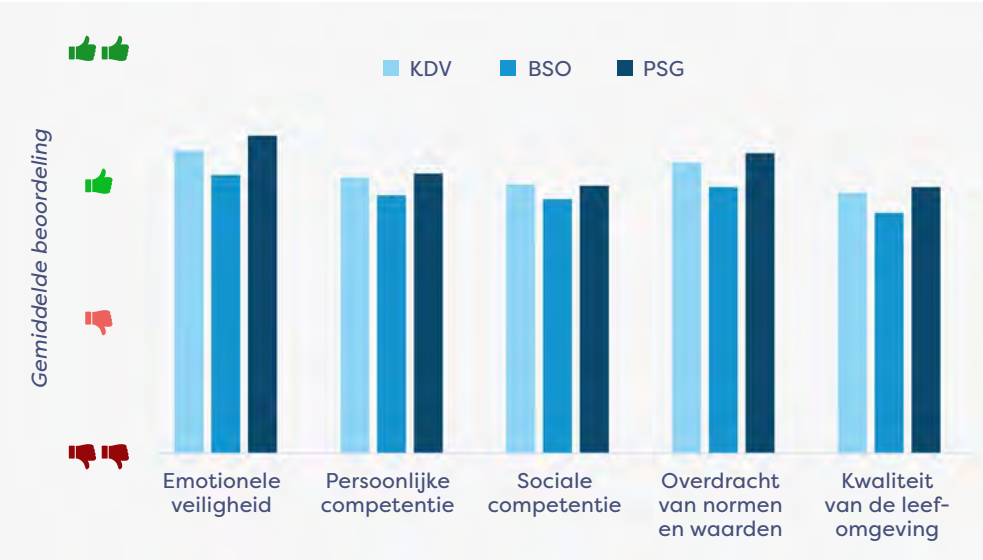
Gemiddeld over alle groepen werd het doel **emotionele veiligheid** het hoogst beoordeeld, gevolgd door **overdracht van normen en waarden**. De overige drie doelen werden minder hoog beoordeeld, waarbij **kwaliteit van de leefomgeving** het laagst scoorde.

	emotionele veiligheid	persoonlijke competentie	sociale competentie	overdracht van normen en waarden	kwaliteit van de leefomgeving	doel
Gemiddelde beoordeling	hoger -> <- lager - De beroepskrachten communiceren met de kinderen - Er heerst een ontspannen, open sfeer in de groep - De beroepskrachten hebben een vertrouwde relatie met de kinderen - Er is informatieoverdracht en -uitwisseling tussen ouders en beroepskrachten - Kinderen hebben vaste beroepskrachten en bekende leeftijdsgenootjes om zich heen	- Er is wederzijdse interactie tussen beroepskrachten en individuele kinderen - Kinderen hebben de mogelijkheid om (leer)ervaringen op te doen dankzij de groep, spelmateriaal, activiteiten aanbod en inrichting - De beroepskrachten ondersteunen en stimuleren de ontwikkeling van (individuele) kinderen.	- De kinderen zijn deel van de groep - De beroepskrachten ondersteunen de kinderen in hun onderlinge interactie	- Beroepskrachten vervullen een voorbeeldfunctie in spreken en handelen - Afspraken, regels en omgangsvormen zijn herkenbaar aanwezig en worden toegepast - Oefenen van gedeelde verantwoordelijkheid en respectvol samenzijn	- Ruimte en inrichting (buitenruimte) - Taal - Ruimte en inrichting (binnenruimte) - Activiteiten - Speelmogelijkheden en materialen - Programma	subdoel

Toelichting: Hier zie je hoe de doelen en subdoelen van pedagogische kwaliteit door de organisaties zijn gescoord. De doelen staan in de horizontale blauwe balk. De subdoelen zijn verticaal afgebeeld in volgorde van waardering van hoger (boven) naar lager (beneden).

2. Zijn er verschillen te zien tussen de soorten kinderopvang?

Zoals te zien is in de grafiek werden **peuterspeelgroepen** hoger beoordeeld op vrijwel alle aspecten van pedagogische kwaliteit, gevolgd door **kinderdagverblijven** en **buitenschoolse opvang**.

Toelichting: Op alle aspecten van pedagogische kwaliteit waren de verschillen klein, maar wel significant – p <.001, eta² varieerde van .02 (sociale competentie) tot .06 (emotionele veiligheid).

3. Zijn er verschillen te zien tussen leeftijdsgroepen?

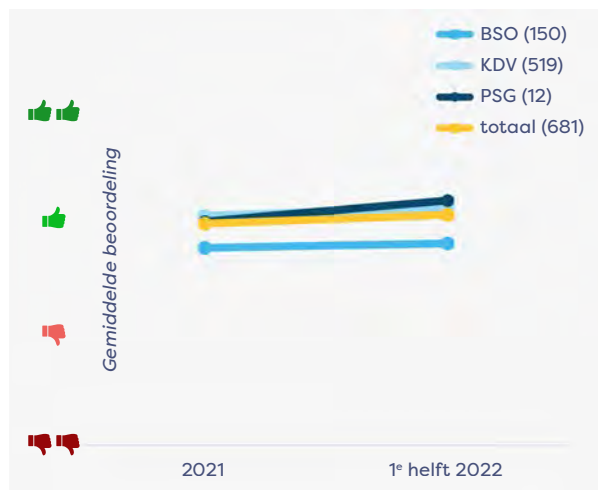
Jongere groepen werden hoger beoordeeld op alle aspecten van pedagogische kwaliteit. De hoogst beoordeelde groep bestond uit kinderen in de leeftijd van **2-4**. Er waren geen data vanuit babygroepen (**0-1**) om aan deze analyse mee te doen.

Toelichting:

Op alle aspecten van pedagogische kwaliteit waren de verschillen tussen leeftijdsgroepen klein, maar wel significant – $p < .001$, η^2 varieerde van .03 (sociale competentie) tot .06 (kwaliteit van de leefomgeving).

4. Zijn er in 2022 trends zichtbaar bij groepen die eerder beoordeeld werden?

681 groepen die in 2022 werden beoordeeld, werden dat eerder in 2022. De gemiddelde beoordeling dit jaar lag voor deze groepen significant hoger* dan vorig jaar. De verbetering was het grootst bij de peutergroepen, maar daar ging het maar om 12 groepen.

Toelichting:

Paired t-test: $t_{(680)} = 4.35$, $p < .001$,
Cohen's $d = 0.46$

Conclusies

De conclusies samengevat:

- Er is op veel plekken (in zo'n 700 groepen) gebruik gemaakt van het zelfevaluatie-instrument PiB in de eerste helft van 2022.
- **Emotionele veiligheid** is het meest geobserveerd. Het is ook met de meest hoge kwaliteit gescoord. Met name door de communicatie tussen beroepskrachten en kinderen en de ontspannen sfeer in de groep.
- Met betrekking tot de **Kwaliteit van de leefomgeving** liggen de meeste verbeterkansen. Vooral waar het betreft speelmogelijkheden en materialen, en het programma dat wordt aangeboden.
- De doelen voor **pedagogische kwaliteit** zijn op de peutergroepen het relatief hoogst gescoord. Dat weerspiegelt zich ook in de leeftijd: groepen met jonge kinderen van 2 tot 4 jaar worden op de meeste doelen het relatief hoogst gescoord.
- Groepen die ook vorig jaar meededen lieten gemiddeld een **duidelijke vooruitgang** zien. Bewust observeren kan bijdragen aan verbeteren op de juiste kwaliteitsitems.

Omdat **Kwaliteit van de leefomgeving** de meeste verbeterkansen heeft, start het Expertisecentrum in 2023 met een ontwikkelteam Omgeving: ruimte, inrichting en materialen. Met de opbrengst hiervan kunnen organisaties aan het werk om waar nodig/wenselijk verbeteringen door te voeren op dit gebied.

Vooruitblik 2023

De grote uitdaging voor 2023 is om veel meer pedagogisch professionals te bereiken met alle informatie, praktijkvoorbeelden en tools. Zodat zij daar in hun eigen praktijk en op hun eigen manier van kunnen profiteren.

We kijken er naar uit om jullie te ontmoeten tijdens een van onze webinars, een pedagogisch practicum of het congres!

Kijk hier op www.expertisecentrumkinderopvang.nl/actueel/agenda voor een overzicht van alle activiteiten in 2023.

COLOFON

Ontwikkelteam diversiteit en inclusie

Pedagogisch professionals: Anja Booi, Kinderopvang SKR; Anne van Driel, Peuter&Co; Annemieke Drost, Kindercentrum Bzzzonder; Berry Tielbeke, Kinderopvang Solidoe; Claire Lasse Droog, Kinderopvang De Bilt; Daan Verboven, BSO Villa Verboven; Daniëlle van de Wege, Kinderopvang Zeeuws-Vlaanderen; Dorine Raats, Humankind; Niloufar Rezaei Jolfaei-Louwerse, Kibeo; Femke van Dam, Kappio Kinderopvang

Onderzoeker: Christel Eijkholt, Universiteit Utrecht

Ontwikkelteam groepsdynamica

Pedagogisch professionals: Allard Hauer, Humankind; Anne Witsmeer, Bixo; Berit van Schagen, 't Leidsche Tuynhuis; Diana Turkenburg-de Haan, KinderRijk; Esmeralda Sweeris, Kinderopvang Mundo; Krista Doornbosch, Perron07; Marinda Fischer, 't Leidsche Tuynhuis; Rebecca Baas-Meijer, KOK Kinderopvang; Sonja Vetter, Peuteropvang Heerlen; Wendy van Sonsbeek, De Eerste Stap

Onderzoeker: Saskia van Schaik, Radboud Universiteit Nijmegen

Ontwikkelteam positieve gedragsondersteuning

Pedagogisch professionals: Bichou Broeren, Peutergroep de Kroevendonk; Gertine Hogewoning, KION; Hedwig Beutick, BLOS Kinderopvang; Ineke Kleisen, BSO De Zeekraai; Kim Idenburg, JongLeren; Kimberley Speelmans, KindeRdam; Marieke Meijer, Kindergarden; Mariska Rensen, Floreokids; Marit Maarse, GO! Kinderopvang; Ruth Kiers, Kinderopvang 't Kasteel; Tanja Hak, Kindercentrum 't Kickertje; Tessa Zwart, Kinderopvang Baloe

Onderzoeker: Cathy van Tuijl, Universiteit Utrecht en Saxion Hogeschool

Samenstelling: Annika de Haan en Yvette Vervoort

Vormgeving: Larisa Wiegant • Graphic Design & Illustration

Tekstredactie: Anne Fiet • Fiet Redactie en Tekst

Deze publicatie is als pdf verstuurd naar de deelnemers aan de ontwikkelteams in 2022. En staat als pdf in de bibliotheek/publicaties op de website www.expertisecentrumkinderopvang.nl/bibliotheek/publicaties. Een print versie is verstuurd naar alle ruim 100 organisaties die bijdragen aan de bekostiging van het Expertisecentrum Kinderopvang in 2023. En aan de belanghebbenden en betrokkenen.

Deze publicatie van Stichting Expertisecentrum Pedagogische Kwaliteit Kinderopvang valt onder een Creative Commons Naamsvermelding-GelijkDelen 4.0 Internationaal-licentie. <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.nl>
Dit houdt in dat het materiaal gebruikt en gedeeld mag worden onder de volgende voorwaarden: Alle rechten voorbehouden. Vervelvoudiging, verspreiding en gebruik van deze uitgave is met bronvermelding toegestaan.

**Expertisecentrum
Kinderopvang**
Pedagogische kwaliteit

Maart 2023